

KÖNYV
KÖNYVTÁR
KÖNYVTÁROS

KÖNYV, KÖNYVTÁR, KÖNYVTÁROS

28. évfolyam 6. szám

2019. június

Tartalom

Szerkesztői előszó	3
<i>Műhelykérdések</i>	
Békésiné Bognár Noémi Erika – Horváth Adrienn – Nagy Andor: Digitális tartalom, digitális szolgáltatás. Beszámoló a 2018–2019-ben megrendezett K2 továbbképzési sorozatról	4
Klement Dea – Varga Lilla: Digitáliskompetencia-fejlesztés Gutenberg birodalmában. Egy tizenéves lány programozóklubja gyerekeknek a kispesti könyvtárban	10
Szák-Kocsis Kata: Olvasni? Éjszaka? Együtt? – avagy hogyan szervezzük meg az Olvasás Éjszakáját	17
<i>Konferenciák</i>	
Németh Márton: Webarchiválás két szakmai rendezvény tükrében	26
Kasza Zsófia: Gondold újra globálisan, reagálj lokálisan! Beszámoló az Országos Széchényi Könyvtárban rendezett RDA-konferenciáról	30
<i>Web</i>	
Sudár Annamária: Bibliotheca Corvina Virtualis. Az OSZK megújult tematikus szolgáltatása	40
<i>Könyv</i>	
Elbe István: Az őrzők számvetése	48

From the contents

- Dea Klement – Lilla Varga:* Developing digital competences in the Gutenberg Empire: coding club for children run by a teenage girl in the library of Kispeszt (11)
- Kata Szák-Kocsis:* Reading? At night? Together? – How to organize the Night of Reading? (18)
- Annamária Sudár:* A renewed thematic service by the National Széchényi Library: Bibliotheca Corvina Virtualis (41)

Cikkeink szerzői

Békésiné Bognár Noémi Erika, az Országos Széchényi Könyvtár (OSZK) Könyvtári Intézetének munkatársa; *Elbe István*, az OSZK információszoigáztatási igazgatója; *Horváth Adrienn*, az OSZK Könyvtári Intézetének könyvtári minőségügyi szakreferense; *Kasza Zsófia*, az OSZK szabványügyi referense; *Klement Dea*, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár kispesztai Üllői úti könyvtára Scratch-klubjának diákmentora; *Nagy Andor*, a Pécsi Tudományegyetem tanársegédje, a Könyvtári Intézet munkatársa; *Németh Márton*, az OSZK E-könyvtári Szolgáltatások Osztályának webkönyvtárosa; *Sudár Annamária*, az OSZK Webtartalom-koordinációs Osztályának vezetője, a Bibliotheca Corvina Virtualis szerkesztője; *Szák-Kocsis Kata*, a Baár-Madas Református Gimnázium, Általános Iskola és Kollégium könyvtárostánára; *Varga Lilla*, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár kispesztai Üllői úti könyvtárának gyermekkönyvtárosa

Szerkesztőbizottság:

Bánkeszi Lajosné (elnök)

Dancs Szabolcs, Mezey László Miklós, Németh Márton, Rózsa Dávid, Szeifer Csaba

Szerkeszti:

Tóth Béla István

Olvasószerkesztő:

Dauner Orsolya Cecília

A szerkesztőség címe: 1827 Budapest I., Budavári Palota F épület; Telefon: 224-3797; E-mail: 3k@oszk.hu; Internet: www.ki.oszk.hu/3k; www.epa.oszk.hu/01300/01367; www.facebook.com/konyvkonyvtarkonyvtaros
Közreadja: a Könyvtári Intézet

Felelős kiadó: **Fehér Miklós**, a Könyvtári Intézet igazgatója

Technikai szerkesztő: **Nagy László**

Borítóterv: **Gerő Éva**

Nyomta a NALORS Grafikai Nyomda, Vác

Felelős vezető: **Szabó Gábor**

Terjedelem: 8,25 A/5 kiadói ív.

Lapunk megjelenését támogatta az
Emberi Erőforrások Minisztériuma
Nemzeti Kulturális Alap

Terjeszti a Könyvtári Intézet

Előfizetési díj 1 évre 4800 Ft. Egy szám ára 400 Ft.

HU-ISSN 1216-6804

Szerkesztői előszó

Az élethosszig tartó tanulás fontosságának hangsúlyozásakor sokan vélhetik úgy, hogy ez csupán korunk unásig ismételt üres frázisa, kevesen veszik komolyan, vagy jobbra csak másokra vonatkoztatják. Könyvtárosként, információs szakemberként, értelmiségiként viszont mi sem (lehetne) természetesebb számunkra, mint a *lifelong learning* attitűd, hiszen a folyamatos önképzés gyakorlatilag kéz a kézben jár a könyvtaróssággal. Nemcsak őrizzük, de feltárjuk és elérhetővé tesszük a dokumentumokat és a bennük rejlő információkat, amik eleve feltételezik a folyamatos ismeretszerzést. Ráadásul mi magunk is rendszeresen szervezünk rendezvényeket és képzéseket. A külső környezethez, az olvasói, felhasználói és fenntartói igényekhez való szükségszerű igazodás, valamint az önmagunkkal szembeni igényesség megköveteli ismereteink folyamatos bővítését és a különféle képzések rendszeres látogatását.

Ehhez ma már nem feltétlenül kell fizikailag is jelen lenni. Kiváló példa erre a Könyvtári Intézet K2 továbbképzési sorozata, melynek egyes előadásai már a 2018/2019-es évad során is követhetők voltak online, és nem sokkal a rendezvényt követően minden egyes előadás elérhetővé vált a Videotoriumon. Lapunk első írása, a Békésiné Bognár Noémi Erika, Horváth Adrienn és Nagy Andor által jegyzett, K2-t bemutató cikk persze nem merül ki ennyiben, írásukból egy folyamatosan megújuló szolgáltatás képe rajzolódik ki, amely olyan fajsúlyos témákat karolt fel eddig, mint a born digital dokumentumok kérdése, a webarchiválás, az online kommunikáció és marketing vagy a modern formai feltárás lehetőségei.

Sudár Annamária Bibliotheca Corvina Virtualist ismertető cikke voltaképpen szintén az önképzés, a távolról elérhető ismeretszerzés lehetőségét kínálja az olvasónak. Mátyás corvináiról és az egykori budai könyvműhelyről csaknem mindent megtudhatunk a korszerű formát öltött és tartalmában is megújult weboldalon.

Kasza Zsófia konferenciabeszámolója, melyben az RDA szerinti új dokumentumleírás, pardon forrásleírás rejtelmek és az RDA-szisztéma sajátos megközelítése került középpontba, ugyancsak a folyamatos és nélkülözhetetlen önképzésre irányítja a figyelmünket. Részben Németh Márton is ugyanezt teszi összefoglalójában, csak a webarchiválás tekintetében, lásd „mindenhol, ahol webarchiválással foglalkoznak, igen szűkösen állnak rendelkezésre a személyi és az anyagi erőforrások”.

Elbe István recenziója is felfűzhető erre a szálra, írásának tárgya: a Széchényi Könyvtár alapításának 215. évfordulójára megjelent tanulmánykötet ugyanis múltunk jobb megismerését szorgalmazza, ami a *lifelong learning* vonatkozásában úgyszintén elengedhetetlen. „A múlt ismerete és tisztelete nem gáncsvetés a jövőnek”, hanem olyan fundamentum, amelyre érdemes építenünk.

A továbbképzés és az önképzés nyomvonalán haladva gyorsan eljuthatunk az új rendezvények és képzések elindításának gondolatáig, amelyhez két jó gyakorlat: Szák-Kocsis Kata az Olvasás Éjszakája megszervezéséről és lebonyolításáról írt cikke, illetve Klement Dea és Varga Lilla közösen indított, fiataloknak szóló kispesti programozóklubról szóló írása szolgálhat fogódzól.

Remélem, hogy az élethosszig tartó tanulásban a 3K is segítségükre lehet.

Jó olvasást kívánva,

Tóth Béla István

Békésiné Bognár Noémi Erika – Horváth Adrienn – Nagy Andor

Digitális tartalom, digitális szolgáltatás

Beszámoló a 2018–2019-ben megrendezett K2 továbbképzési sorozatról¹

A Könyvtári Intézet 2010-ben hívta életre a K2 kísérleti műhely elnevezésű virtuális kutatócsoportot. Az elsődleges cél a könyvtáros szakemberek és más közgyűjteményi munkatársak tájékoztatása, oktatása és bevonása volt az innovatív módszerek alkalmazásába.

A kutatócsoport működése során három tevékenység kapott nagy hangsúlyt:

1. szakirodalom alapján az új technológiai trendek figyelése;
2. új technológiákkal kapcsolatos kísérletek végzése, ösztönzése;
3. rendezvények szervezése, amelyeken az új technológiai lehetőségeket és a fiatal kutatókat megismertetjük a nagyközöniséggel.²

Míndezek érdekében virtuális kutatócsoportként, egy tanácsadó testület bevonásával végeztük a munkát, amelyet a *TÁMOP-3.2.4-08/2-2009-0002 A nemzeti könyvtár az élethosszig tartó tanuláért* elnevezésű pályázatból finanszíroztunk. A pályázati időszak lezárulását követő fenntartási időszakban a technológiai trendek figyelését és a kutatási, fejlesztési feladatokat a Könyvtári Intézetben végeztük, a rendezvényekre pedig igyekeztünk további pályázati forrásokat szerezni.

A műhely rendezvényei során tudatosan törekedtünk arra, hogy a frontális előadások után teret engedjünk a véleményeknek, a vitáknak, a közönség soraiban felmerülő kérdéseknek és ötleteknek, ezzel is ösztönözve a szakmai eszmecserét.

A műhely működésére 2013 óta rendszeresen kapunk támogatást a Nemzeti Kulturális Alaptól, a 2017/18-as évadtól kezdve a rendezvényeket továbbképzési sorozatként valósítjuk meg. A programok szervezői továbbra is a Kutatási és Szervezetfejlesztési Osz-

tály munkatársai, Békésiné Bognár Noémi Erika, Horváth Adrienn, Nagy Andor, Tóth-Jávorka Brigitta és Tóth Máté voltak.

A négyalkalmas programsorozatból az első a born digital³ dokumentumok kérdéskörének szenteltük, a másodikat a könyvtárak oktatóstámogató szerepére és feladataira, a harmadik alkalommal az online kommunikációra és marketingre helyeztük a hangsúlyt, a negyediken pedig egyetemi kutatásokat ismerhettünk meg. A továbbképzési napok közül kettőt még 2018-ban, kettőt pedig 2019-ben szerveztünk meg. A témák és az előadók kiválasztása során az volt a célunk, hogy minél több érintett könyvtártípus könyvtári szakembere megszólaljon, illetve olyan projektek kapjanak lehetőséget a bemutatkozásra, amelyek korábban máshol nem. Ebben az évadban törekedtünk rá, hogy más területeken dolgozó szakemberek is előadhassanak, ezzel betekintést adva a könyvtárosoknak olyan szakterületek világába, amelyekkel a könyvtár együttműködhet, vagy ötleteket vehet át saját szolgáltatásainak továbbfejlesztéséhez.

A továbbképzési sorozat egy folyamatosan megújuló szolgáltatása a Könyvtári Intézetnek. Az előadásokról videófelvételt készítettünk⁴, a szakmai napokról pedig beszámolókat tettünk közzé, amelyek a prezentációkkal együtt elérhetők a Könyvtári Intézet oldalán⁵. A rendezvények alatt az érdeklődők válogathattak a Könyvtártudományi Szakkönyvtár (KSZK) friss, az aktuális témához kapcsolódó beszerzéseiből, amelyeket minden alkalommal a pódium mellett álló, kultikussá vált zongorán helyeztünk el. Az érdeklődők ezeket a dokumentumokat ki is kölcsönözhatték, továbbá az ODR-ben is megkérhetőek voltak.

A KSZK könymválogatása (Fotó: Karasz Lajos)

A kihelyezett könyvek iránt nagy volt az érdeklődés, ezért úgy gondoltuk, hogy kiterjesztjük a szolgáltatást: a K2-n meghirdetett témákhoz kapcsolódóan a Szakkönyvtár elektronikus bibliográfiát készített a legfrissebb, online elérhető nyílt hozzáférésű és a KSZK-ban elérhető nyomtatott és elektronikus szakirodalomból. Az online bibliográfiát feltöltöttük a Könyvtári Intézet oldalára, és a szakmai nap során egy nyomtatott QR-kód formájában kiragasztottuk a terem falára. A közzétett bibliográfiákat folyamatosan felkeresik a könyvtárosok. Ezek az összeállítások segíthetik az érdeklődők elmélyülését a továbbképzési napokon feldolgozott témákban.

A témákat úgy választottuk ki, hogy a 2017/2018-as évad során minden továbbképzési nap után készítettünk egy online elégedettségmérést, amelyben többek között arra kérdeztünk rá, hogy milyen témákkal kapcsolatosan szeretnének előadásokat hallgatni a résztve-

vők. Ezeket összesítve, a válaszadók véleményét és igényeit szem előtt tartva alakítottuk ki a 2018/2019-es évad programját. Az alábbiakban a továbbképzési alkalmakhoz kapcsolódóan azt emeljük ki, hogy számunkra miért voltak fontosak a bemutatott témák.

Born digital és a könyvtárak (2018. október 10.)

Miközben nagy energiákat fektetünk az analóg tartalmak digitális elérhetőségének megteremtésébe, nem szabad megfeledkeznünk az eleve digitális formában született dokumentumokról sem. Ezek összegyűjtésére, tárolására és szolgáltatására most kell kialakítani a modelleket. A szakmai napon a téma hazai jó gyakorlatairól esett szó a következő területeken: a born digital fogalma, szerzeményezés, webaratás, born digital tartalmak az elektronikus könyvtárban, digitális formában született tartalmak katalogizálása és hosszú távú megőrzése.

A továbbképzési napon az alábbi előadások hangzottak el:

- Moldován István (Országos Széchényi Könyvtár): A digitálisan született tartalmak megőrzése
- Drótos László (Országos Széchényi Könyvtár): Webes tartalmak digitális megőrzése
- Lencsés Ákos – Sütő Péter (MTA Könyvtár és Információs Központ – EISZ Titkárság): Online tartalmak konzorciumi beszerzése
- Ruttkay Szilvia (Simmelweis Egyetem Központi Könyvtár): Online könyvek egy egyetemi könyvtárban: beszerzési, feldolgozási és szolgáltatási tapasztalatokról röviden

Oktatástámogatás elektronikus és online eszközökkel (2018. december 4.)

A digitális tartalmak hasznosítása számos területen megvalósulhat, ezek egyik legfontosabb területe az oktatás támogatása. Továbbképzési napunk során arra kerestük a választ, hogy milyen formában valósul, valósulhat meg ez a tevékenység a különböző könyvtártípusokban. A nap során közkönyvtári, nemzeti és felsőoktatási könyvtári példák mellett az általános iskolások körében is népszerű, a könyvtári környezetre adaptálható robotikafoglalkozások tapasztalatai is fókuszba kerültek.

A továbbképzési napon az alábbi előadások hangzottak el:

- Márfoldi István (Móricz Zsigmond Megyei és Városi Könyvtár): Oktatást támogató tartalomszolgáltatás a könyvtárakban
- Szepesi Judit (Országos Széchényi Könyvtár): A digitális átállás hatása a Könyvtári Intézet továbbképzéseire
- Fischer Monika (Budapesti Corvinus Egyetem Egyetemi Könyvtár): Rész a falban: az oktatás hiátusai és a könyvtár
- Koren Balázs (ELTE TTK): Robotika, avagy ha valamit tanítunk, ezt tegyük!
- Szabó Piroska (Könyvtári Intézet): Új oktatási és tanulási módszerek a könyvtárakban

Online kommunikáció és marketing a könyvtárakban (2019. március 19.)

A könyvtár társadalomban betöltött szerepe folyamatosan változik, hiszen alkalmazkodnia kell a megváltozott igényekhez, amelyeket elsősorban a digitalizáció és a világháló

térnyerése indukál. Ez együtt jár korszerű szolgáltatások elindításával, a könyvtári marketing és kommunikáció, valamint a kommunikációs csatornák gyökeres átalakulásával. A könyvtárak egyre nagyobb hangsúlyt fektetnek erre a területre, hiszen nem elég csupán szolgáltatásokat fejleszteni, az új és megújult szolgáltatásokat meg kell ismertetni a használókkal, azokat népszerűsíteni kell. Ezen a továbbképzési napon az online kommunikáció és a marketing újdonságait, könyvtári lehetőségeit mutatták be a szakmai előadók.

A továbbképzési napon az alábbi előadások hangzottak el:

- Buxbaum Barna (online marketing szakértő): Digitálistmarketing-trendek
- Békési Károly (e-kereskedelmi szakértő, IBUSZ Utazási Irodák Kft.): A Google Analytics mérési lehetőségei
- Sudár Annamária (Országos Széchényi Könyvtár): Bibliotheca Corvina Virtualis
- Sümeginé Lehotai Edit (SZTE Klebelsberg Könyvtár): Nem minden könyvtáros grafikus, nem minden grafikus könyvtáros – avagy annak (is) kell(ene) lennünk?

Körkép az egyetemi kutatásokról (2019. május 21.)

A 2018/2019-es évad negyedik, utolsó szakmai továbbképzési napján a hazai egyetemek fiatal tehetségei mutathatták be kutatásaikat, amelyek a könyvtártudomány többféle területét érintik. Ez az alkalom lehetőséget teremtett a pályakezdőknek és a doktoranduszoknak a szélesebb szakmai publikum előtti bemutatkozásra, munkájuk ismertetésére.

A továbbképzési napon az alábbi előadások hangzottak el:

- Szüts Etele (ELTE): Kulturális örökségünk digitalizálásának problémái
- Pápai Dóra (PTE): A modern formai feltárás lehetőségei: mi micsoda a korszerű katalógizálásban?
- Hubay Miklós (ELTE): A szemantikus adatpublikáció gyakorlati kérdései – tények és mítoszok
- Nagy Bence Ádám (ELTE): Felhasználó-központú könyvtárak kialakulása Magyarországon 1945–2014 között

A 2018/2019-es évadban négy alkalommal készítettünk elégedettségmérést a továbbképzési sorozat résztvevői körében, akiknek az összehasonlíthatóság érdekében minden szakmai nap után ugyanazt a kérdéssort küldtük el.

A visszajelzések alapján elmondható, hogy a résztvevők ebben az évadban is egyaránt elégedettek voltak az K2-es előadások témáival és a meghívott előadókkal.

Idén első alkalommal vezettünk be egy rendezvényeinkhez kapcsolódó, a fentiekben részletezett szolgáltatáscsomagot, amelyet a Könyvtártudományi Szakkönyvtárral együttműködésben dolgoztunk ki és valósítottunk meg, az újítás nagy sikerrel mutatkozott be a kilencedik K2-évad során.

A négy műhelynapon összesen 257 fő vett részt személyesen, a közzétett prezentációkat és beszámolókat tartalmazó hírek 1174, a Könyvtártudományi Szakkönyvtár által készített szakirodalmi bibliográfia 242 oldalmegettekintést eredményezett. A Videotoriumra feltöltött előadásokat 4800 alkalommal nézték meg az oldal látogatói. A Könyvtári Intézet weboldalán a legnagyobb érdeklődés a born digital és az online marketing iránt volt, de a szakirodalmi szemlék közül az oktatástámogatással kapcsolatos összeállítást nézték meg a legtöbben – utóbbi nyomán kölcsönzési szándékkal és referenszkérdésekkel is felkeresték a Könyvtártudományi Szakkönyvtárat.

A négy alkalomból egyszer próbálkoztunk online közvetítéssel. A megnyitónak és az első előadás közvetítésének 342 megtekintése volt, a második előadásnak 138, a harmadiknak 131, a negyediknek 139. A technikai megvalósítás nem működött zavartalanul, ezért nem folytattuk a közvetítést, de dolgozunk egy jobb megoldáson, hogy azok is élőben követhessék a K2 előadásait, akik személyesen nem tudnak megjelenni.

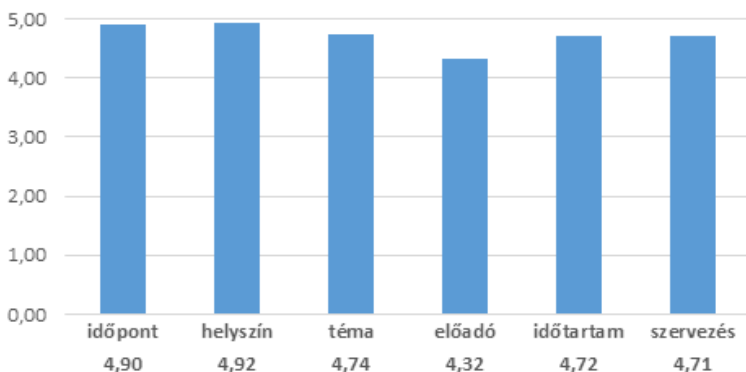

Mentimeter használat közben (Fotó: Horváth Adrienn)

Új digitális szolgáltatásunk volt a 2018/2019-es évadban az interaktív játék: minden szakmai nap után a Kahoot! vagy a Mentimeter segítségével tesztelhetők a jelenlévők az elhangzott előadásokon megszerzett tudásukat. Mindkét szolgáltatás alkalmas arra, hogy előre megírt kérdéseket vetítsünk ki egy projektor segítségével a közönségnek, akik aztán az okoseszközeiken (pl. tablet, okostelefon) vagy laptopjukon válaszolhatnak azokra. A válaszadás módja beállítástól függően többféle lehet, például előre definiált válaszok sorba rendezése, a megfelelő válasz kijelölése, szabadszavas válaszadás stb. A legjobban válaszoló játékos szakmai kiadványokból összeállított ajándécsomagot kapott. Átlagosan a résztvevők fele vett részt a játékban, és a megmérettetésnek köszönhetően sokkal többen maradtak az utolsó előadás végéig, mint korábban.

A legtöbben továbbra is a Katalist levelezőlistáról értesülnek a rendezvényeinkről, de megugrott azok száma, akiknek ismerős ajánlja az eseményeinket, illetve akik azért jönnek, mert személyes meghívót küldtünk nekik – ezekkel az apró fogásokkal sok vizszatérő látogatót tudtunk megszólítani.

Főként a sakkönyvtárakból és a felsőoktatási könyvtárakból látogatják a rendezvényeinket, de az idei évben meg tudtuk szólítani az iskolai könyvtárosokat és a kulturális terület egyéb képviselőit is. Elégedettségméréseink alapján a résztvevők kifejezetten elégedettek voltak a legutóbbi évadban megrendezett K2-alkalmainkkal. A rendezvények időpontját, helyszínét, témáit, előadóit, időtartamát és a szervezését összességében 1-től 5-ig terjedő skálán 4,71-es pontszámmal értékelték. Az alábbi diagramon a pontszámok részegységenkénti megoszlása látható:

A továbbképzési napokkal kapcsolatos összesített elégedettségi mutatók

Fejlesztendő területnek tartjuk és célként jelöltük ki, hogy még szélesebb körben tudjuk megszólítani a könyvtárosokat, illetve a kulturális szféra képviselőit és a társintézményeket. Nyitni szeretnénk a fiatalabb korosztályok, egyetemisták és pályakezdők felé, valamint célunk, hogy gördülékenyebbé tegyük a rendezvények meghirdetésével kapcsolatos szervezői feladatok és folyamatok menedzselését.

A 2018/2019-es évadban nemcsak arra törekedtünk a Könyvtári Intézet Kutatási és Szervezetfejlesztési osztályán, hogy jó témákhoz jó előadókat válasszunk, hanem igyekeztünk továbblépni: egyrészt korszerű szolgáltatásokat kínálunk a rendezvényeink során, másrészt a korábbiaknál több fórumon jelentünk meg, szélesebb körben szólítottuk meg az érdeklődőket. A korábbi évekhez hasonlóan a 2018/2019-es észrevételek, témajavaslatok alapján szeretnénk megrendezni a következő, jubileumi továbbképzési évadot.

Jegyzetek

1. A Beszámoló a Nemzeti Kulturális Alap pályázatára készült összefoglaló átdolgozott, rövidített változata. (Pályázati azonosító: 204104/1491.) Ezúton is köszönjük a Nemzeti Kulturális Alapnak, hogy anyagi támogatásával hozzájárult a rendezvény sikeres és magas színvonalon történő megvalósításához.
2. Tóth Máté: A mi „*rejtett potenciálunk*” = Könyvtári Figyelő, 58. évf. 2012. 1. sz. 31–34. p. http://epa.oszk.hu/00100/00143/00082/pdf/EPA00143_konyvtari_figyelo_2012_1_031-034.pdf (2019.06.20.)
3. A felvételek elérhetők a Videotoriumban: <https://videotorium.hu/hu/search/any/k2%20> (2019.06.20.)
4. A beszámolók és prezentációk elérhetők a Könyvtári Intézet Kutatás menüpontjában a K2 rovatban: <https://ki.oszk.hu/k2> (2019.06.20.)

Digitáliskompetencia-fejlesztés Gutenberg birodalmában

Egy tizenéves lány programozóklubja gyerekeknek a kispesti könyvtárban

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Üllői úti könyvtára Budapest XIX. kerületében, a kispesti lakótelep kellős közepén található. Ugyan az utóbbi időben Kispest városközpontja eltolódott a KÖKI Terminál bevásárlóközpont irányába, mi még mindig jól megközelíthetőek vagyunk, így nem lehetetlen továbbra is becsábítani olvasóinkat a könyvtárba, de ehhez folyamatos megújulásra van szükség.

Természetesen minden korosztály számára szervezünk programot, ezzel próbálunk alkalmat teremteni arra, hogy könyvtárunkba betérjenek olyan érdeklődők is, akik nem feltétlen az olvasnivaló miatt jönnek, hanem valamilyen közösségi programot keresnek. Hogy csak néhányat említsek: *Kerekítő* programunk 0–3 éves babáknak és szüleiknek szól, a *Manófabrikúra* mesés kézműves-foglalkozássorozatunk a 4–10 éveseket várja élő mesével és barkácsolással, az évente megrendezett *tematikus rajzpályázatunk* pedig a 4–14 éveseket szólítja meg. Egész tanéven át tartó játékaink is vannak, amiket az alsós és felsős korosztálynak szervezünk. Ezek olvasmányélmények feldolgozására épülnek találkozókkal, kalandos, játékos alkalmakkal. Középiskolásoknak kreatív írás és személyiségfejlesztő programsorozatot szerveztünk az elmúlt két évben. Általában jellemző, hogy igyekszünk friss, kortárs irodalmat csempészni ezekre az eseményekre. Scratch-programozóklubunk az informatika iránt fogékony általános iskolásoknak indult, és talán első látásra kilóg rendezvényeink sorából, de ami létrehozta, az a felélénkült olvasói érdeklődés.

Hogy kerül a csizma az asztalra, avagy miért működik programozóklub egy könyvtárban?

Azt írtam, működik, mert bármilyen különös társítás, de nagyon jól megfér egymással a könyvtári környezet és a számítógépes programozás. Annyit előljáróban elárulhatok, hogy a szervezők részéről semmilyen különleges program, tudás nem szükséges hozzá, csak a már amúgy is meglévő számítógépes eszközpark, a hajlandóság és az alkalom.

Ráadásul a könyvtár megmarad annak, ami mindig is volt – a tudás, az ismeretszerzés, az értékes szórakozás bázisa –, de közben olyan fiatalok számára is vonzóvá tesszük, akik egy nagyon speciális, rendkívül népszerű terület, a programozás iránt fogékonyak, és bár ezt még ők maguk sem feltétlen gondolják, de remek célközönségévé válhatnak egy családi könyvtárnak.

A Scratch-program logója

A *Scratch-klub* indulása könyvtárunkban meglehetősen hétköznapi történet, épp ezért tudjuk jó szívvel ajánlani más könyvtáraknak is, hogy gondolkozzanak el egy hasonló sorozat kezdeményezésén. A már meglévő, minden évben megrendezett, felsős korosztálynak szóló játéksorozatunk évente más-más témával jelentkezik. Mindig próbálunk az aktuális és keresett gyerekönyvkínálatához is alkalmazkodni. Így rendeltünk már európai ifjúsági írók regényeihez kapcsolódó, Magyarország tájain játszódó, történelmi regényes, krimis, fantasys, sci-fis, naplóregényes játékévet, és történt, hogy egyik évben épp a természettudományi érdeklődésű gyerekeket szerettük volna játékunkkal megnyerni, könyvtárunkba csábítani. A regényekhez, ismeretterjesztő könyvekhez kapcsolódó feladatokon túl – szokásunkhoz híven – programokat is szerveztünk. Volt storytellinggel fűszerezett fizikáliséretlet-bemutató, Jules Verne élete drámajátékkal és képregényrajzolás. Ekkor vet-tük fel a kapcsolatot először egy környékbeli programozóiskolával. Ők lehetőséget láttak ebben, robotika-, valamint programozóbemutatókat tartottak játékosainknak, akik óriási lelkesedéssel vetették bele magukat a kódolásba és a házi robotépítésbe.¹ Ezután több hasonló projektünk is volt, például ebben az évben az *Abacusán Stúdió* a Holdra szállás 50. évfordulójára emlékezve mutatta be nálunk robotikafoglalkozását, holdfelszínre változtatva gyerekkönyvtári részlegünket.

Nézzük csak meg az utóbbi évek gyermekkönyvtermését. Nemcsak ismeretterjesztő könyvek, hanem közvetve-közvetlen regények egész sora foglalkozik – ezekből a cikk végén ajánlok néhányat – a természettudományokkal, illetve a programozással. Nem véletlenül, hiszen a digitális tudás manapság – amikor egy mosógép vagy bármilyen más elektronikus háztartási eszköz beállításához is digitális ismeret szükséges – alapkészséggé válik, és az okostelefonunk használatához is elkél némi informatikai jártasság.

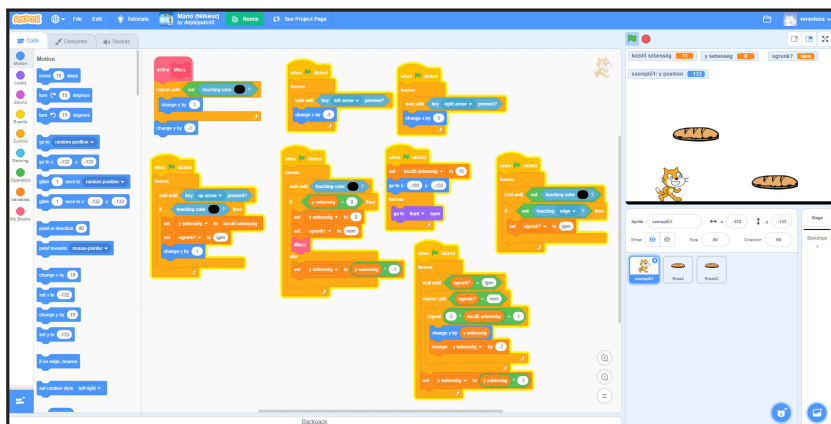
A kódolás mellett más fontos készségeket is fejleszt. Így a logikus és térbeli gondolkodást, a számolás képességét, ezzel a matematikai kompetenciát, de akár a szövegértést is segíti, egy történet kisebb részekre bontását, ezek sorrendjének meghatározását, azaz a történet szerkezetének átlátását, ezáltal pedig az íráskészséget is. Ezek mellett segíti a hatékony, önálló tanulást, ami ugyanúgy kulcskompetenciának számít.

Mi is az a Scratch?

A kispesti Üllői úti könyvtár programozóklubjának neve Scratch-klub. A Scratch egy programozás iránt érdeklődő gyerekek számára kifejlesztett oldal, ami online vagy letölthető formában is használható, ráadásul ingyenes. Klubtagjaink így a nálunk megkezdett munkájukat akár otthon is folytathatják. „A Scratch készítői egy olyan környezet megírására vállalkoztak, amelyben a programozás módja és tárgya a programozással ismerkedők számára érdekes és látványos. (...) Az objektumorientált (szereplőközpontú) programozás támogatja az interaktív programok (például játékok) készítését, és segítségével kevésbé kell elvonatkoztatni a köznapi valóságtól.”²² A program az óvodások alkotójátékára épít. A gyerekek a játék során általában saját célokat fogalmaznak meg, és addig kísérleteznek, míg a felmerülő problémákat meg nem oldják. Egy-egy cél eléréséhez újabb és újabb ötleteket kell megfogalmazniuk, ez pedig ideális terepe a kezdők szárnypróbálgatásainak. A Scratchben nincsenek bonyolult számsorok, kódsorok, csak kisebb Lego-szerű panelek, parancsok, amiket ide-oda húzogathatnak a programkészítők, ahogy azt a tervezett programjuk logikája diktálja. Ha nem sikerül felépíteni a programsort, akkor a játék nem fog működni, de a Scratchben benne van a kísérletezés lehetősége is. A cél érdekében viszont nem ritka az órákig tartó feszült figyelem, gondolkodás egy-egy ilyen klubalkalmunkon (iskolaidő után!), a problémákat pedig gyakran közösen, egymást tanítva oldják meg. A cikk társszerzője, a program felnőtt segítője, Varga Lilla teljesen kezdőként maga is próbára tette tudását, és némi segítséggel ugyan, de mindössze egy óra alatt képes volt elkészíteni egy egyszerű játékprogramot. Ez jól mutatja, hogy mindenféle előképzettség nélkül is érdemes belevágni a Scratchbe, hiszen már az elején is sikerélménnyel kecsegtet.

További nagy előnye az oldalnak, hogy alkalmat ad mások munkáinak véleményezésére, segítséget nyújthatunk, és segítséget kérhetünk, ötleteket meríthetünk a bonyolultabb programsorokból.

Íme egy képernyőkép egy egyszerűbb kódsorról. Bal oldalt láthatók a választható elemek, középen a munkafelület, ahol a programot szerkesztik, jobb oldalt pedig a kész program, aminek a működése azonnal ellenőrizhető.

A Scratch az alábbi linken bárki számára elérhető: <https://scratch.mit.edu/>

Hogyan indult a Scratch-klub a kispesti Üllői úti könyvtárban? – Legyen megfelelő tér, eszköz és időpont

Könyvtárunk környékén több programozóiskola is található, sok 8–14 éves gyerek jár a manapság okkal népszerű szabadidős programra. Nagy szerencsénk, hogy egyik állandó olvasónk, Klement Dea³ is lelkesen járta programozói iskoláit, és szívesen adtunk lehetőséget neki, hogy bemutassa nálunk tudását. Elsőre talán szokatlannak tűnhet egy ilyen foglalkozást – igaz, hogy támogató felnőtt jelenlétében – diákra bízni, de egyre inkább jellemző a gyerekek és a fiatalok körében a kortársorientált ismeretszerzés, melynek mérhető is a hatékonysága, gondoljunk csak a videómegosztó oldalakon elérhető vlogokra, ahol egymásnak mutatnak meg különböző praktikákat. Dea először egy próbabemutatót tartott – akkor még mindössze tízévesen – az egyik kézműves-foglalkozásunk végén, majd két évvel később, 2017 októberében már az ő tudására építettük első Europe Code Week⁴ alkalmunkat. Ekkor egy Scratch-programozói pályázatot írtunk ki könyvtárunk bemutatására, illetve ezzel párhuzamosan egy több alkalmas Scratch-előadást kaptak Deától az érdeklődők, ahol rövid projekteken is dolgozhattak. Ezeken a találkozókön derült ki, hogy a környékbeli három programozóiskola diákjai szívesen gyakorolnák közösen az iskolákban szerzett ismereteiket, és dolgoznának önálló projekteken is. Ez idő tájt ötlött fel bennünk először egy programozóklub gondolata. Helyünk még nem volt hozzá, így csak nyitvatartási időn túl tudtuk volna megoldani a szervezést. Volt viszont egy kihasználatlan tömörraktárunk, ami funkcióváltással épp megfelelő térnek ígérkezett egy klubhelyiség számára.

Örömmel kódolnak a gyerekek a kispesti könyvtárban

Néhány hónappal később – 2018 áprilisában – már meg is nyithattuk az új klubszobát, ahol azóta minden kisebb programot meg tudunk tartani. 2018 októberében elindult a Scratch-klub. Egyelőre egy külföldön már bevált módszert, a BYOD – Bring Your Own Device (hozd a saját eszközöd) metódust választottuk a programhoz, mindenki hozhatta a saját laptopját, a könyvtár pedig biztosította az internetet a Scratch-oldal eléréséhez. Így is lelkesen jöttek az érdeklődők, a programozó diákok.

Újabb mérföldkőhöz érkeztünk, mikor 2019 márciusában a klub sikerének köszönhetően már laptopokat is kaptunk a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár *Pro Bibliotheca Civica*

Alapítvány jóvoltából, és így a teljesen kezdőket, a programozással épp csak ismerkedőket, illetve a saját eszközzel még nem rendelkezőket is fogadni tudjuk.

A foglalkozásokat természetesen továbbra is Klement Dea tartja, aki immár 14 éves, és maga is programozni tanul. Minden alkalomra külön projekttel készül, így az újonnan érkezők is könnyen be tudnak kapcsolódni. A teljesen kezdőtől a haladó Scratch-használókig bárkit szívesen lát Dea, hiszen a kis csoportlétszámnak hála – általában 6-8 fő vesz részt egy-egy találkozón –, mindenkivel külön is tud foglalkozni. Projektjeik között szerepelt már fogócskás és labirintusos játék, lovas téma – a korosztály érdeklődésének és a klasszikus számítógépes játékoknak megfelelően. Mindig vannak persze önálló alkotók, erre is van mód. Sőt, egy-egy foglalkozáson felnőttek is kipróbálták már a programozást.

A 2018/2019-es tanévben 11 alkalommal volt Scratch-klub, de a klubtagok kívánságára nyáron is havi rendszerességgel tartottunk programozóklubot. Programjainkat honlapunkon, Facebook-oldalunkon és könyvtári, iskolai plakátokon is hirdetjük. Fontos számunkra, hogy kis klubunkban meginduljon a közösségépítés, folyamatosak legyenek az együttműködés keretében megvalósuló projektek, legyenek állandó résztvevők, és folyamatosan fenntartsuk a klub iránti érdeklődést.

Klubvezetőnk, Klement Dea szemszögéből a következőképpen zajlott a történet:

8 évesen elkezdett érdekelni a robotika. Anya elkezdett keresni nyári tábort, így talált rá az akkor induló Skool⁵ szervezetre és annak a nyári táborára. Kilencévesen eljutottam egy programozás, robotos táborba, ott találkoztam először a mentorálással, a webprogramozással, a robotprogramozással és jó pár informatikai céggel.

Klement Dea segít a kisebbeknek

Akkor még nagyon távol állt tőlem a Scratch, sőt kifejezetten nem tetszett. Aztán a tábor után anya beíratott egy tízhetes Scratch-kurzusra amit szintén a Skool szervezett. Itt nagyon megtetszett ez a programozóoldal, sőt, egyenesen megszerettem. Utána még otthon programozgattam és eljártam workshopokra, amiket nagyon élveztem. Negyedikes koromban csináltam egy kutyás játékot, amit volt szerencsém bemutatni a 2015-ös ITU Telecom World konferencián, nagy cégek vezetői előtt. Nagyon jó volt. Visszagondolva, akkor másképp hónapot vettem igénybe a játék programozására, ma kb. másfél óra

lenne. Ebben az évben tartottam előadást az Üllői úti könyvtárban, ami úgy éreztem, elég jól sikerült. Izgultam rendszeresen, de tetszett a gyerekeknek. Utána még programozgattam. Részt vettem több robotika-versenyen, amiken jó helyezést értem/értünk el. Iskolákban is tartottam előadást, a saját osztályomnak és az öcsém osztályának is. Aztán jött az európai programozási hét alkalmából szervezett könyvtáros workshop Kispesten, ott merült fel igényként a klub gondolata, és egy évvel később már el is indult a Scratch-klub.

Nagyon jól éreztem magam a találkozásokon. A Scratch-klubnak köszönhetően tapasztalatot szerzek a tanítás terén, és közben én is tanulok. Minden alkalommal más-más projektet csinálunk. Megtanítom a kisebbeknek például a koordinátarendszert, és a fokokat, így hamarabb ismerkednek meg ezekkel a dolgokkal, mint a velük egyidős társaik. A nagyobbak pedig gyakorolhatják azt, amivel eddig még csak elméletben találkoztak az iskolában. A kódolás és maga a Scratch, tapasztalataim szerint, egyaránt segíti a gondolkodást és a kreativitást.

Végezetül

Tudom, hogy nem lehet minden könyvtárnak egy „Klement Deája”, aki kortárs mentorként egy programozóklub élére áll, de érdemes körülnézni olvasóink körében, akad-e olyan lelkes, kreatív tizenéves, vagy hozzáértő felnőtt, aki szívesen segítene az érdeklődőknek. Később a klubtagok maguk is mentorrá válhatnak, biztosítva ezzel a klub továbbélését. Kis lépésekkel kezdve, néhány próbaalkalommal, tehetséges fiataloknak lehetőséget adva már el lehet kezdeni egy hasonló sorozatot, és olyan gyerekek is megjelenhetnek ezeken az alkalmakon, akik addig nem különösebben érdeklődtek a könyvtár vagy az olvasás iránt. Nekik is szól a cikkvégi könyvajánló.

Ifjúsági regények, amiket az informatikai érdeklődésű gyerekeknek ajánlunk, mert valamilyen módon kapcsolódnak a programozáshoz és a természettudományokhoz:

- Pflugfelder, Bob – Hockensmith, Steve: *Nick és Tesla veszélyes laboratóriuma* – [Szentendre] : Cerkabella ; [Budaörs] : Vivandra, cop. 2014, 254 p.
- Pflugfelder, Bob – Hockensmith, Steve: *Az elszábadult robothadserg* – [Szentendre] : Cerkabella ; [Budaörs] : Vivandra, cop. 2015, 237 p.
- Pflugfelder, Bob – Hockensmith, Steve: *A titkos ügynökök összecsapása* – [Szentendre] : Cerkabella ; [Budaörs] : Vivandra, cop. 2015, 275 p.
- Roberts, Richard: *Légyzsi, ne mondd el a szülednek, hogy szupergonosz lettem!* – Szeged: Könyvmolyképző Kiadó, 2015, 539 p.
- Shusterman, Neal: *Tesla padlása* (Akcelerátus-trilógia 1.) – [Budapest]: Tilos az Á Könyvek., cop. 2014, 253 p.
- Shusterman, Neal: *Edison csapdája* (Akcelerátus-trilógia 2.) – [Budapest]: Tilos az Á Könyvek., cop. 2015, 262 p.
- Shusterman, Neal: *Hawking folyosója* (Akcelerátus-trilógia 3.) – [Budapest]: Tilos az Á Könyvek., cop. 2016, 374 p.
- Westerfeld, Scott: *Leviatán* – Budapest: Ad Astra, 2012, 539 p.
- Westerfeld, Scott: *Behemót* – Budapest: Ad Astra, 2013, 587 p.
- Westerfeld, Scott: *Góliát* – Budapest: Ciceró, 2014, 578 p.

Ismeretterjesztő irodalom:

- Dickins, Rosie: *Számítógépek és programozás – több mint 100 kibajtható füllel* – Budapest: Central Kv., cop. 2015, Lapozó 14 p.
- Jakab Zsolt: *Készíts te is játékprogramot! – Scratch nyelven – játékos programozás 8–14 éveseknek* – [Budapest]: Saxum, 2018, 223 p.
- Kelly, James Floyd: *Győzd le a programot – a Rubik-misszió: informatika* – Budapest: Napraforgó, [2016], 48 p.
- Mcmanus, Sean: *Legyél te is programozó!* – [Budapest]: Kolibri, 2018, 64 p.
- Vorderman, Carol: *Programozás gyerekeknek – a bináris kódtól a játékkészítésig lépésről lépésre* – Budapest: HVG Kv. Junior, 2016, 224 p.
- Whitney, David: *Kódolj! – tanulj meg programozni HTML-ben, CSS-ben és Javascriptben! – hozzá létre egy weboldalt* – Budapest: Scolar, cop. 2018, 207 p.
- Woodcock, Jon: *Programozás gyerekeknek – Scratch játékok* – Budapest: HVG Kv. Junior, 2017, 224 p.

Jegyzetek:

1. A házi robotépítésről bővebben: <https://people.inf.elte.hu/kogqaai/robot/index.html> (2019.06.10.)
2. <http://scratch.elte.hu/> (2019.06.10.)
3. Klement Deáról 2015 szeptemberében *11 éves lány vagyok, és mindennap programozok* címmel cikk jelent meg a HVG oldalán. https://hvg.hu/gazdasag/20150910_11_eves_lany_vagyok_es_minden_nap_progra (2019.06.10.)
4. „Az európai programozási hét alulról szerveződő kezdeményezés, amely a kreativitást, a problémamegoldást és az együttműködést ünnepli a programozáson és egyéb technológiai tevékenységeken keresztül. Az alap gondolat a programozás láthatóbbá tétele, valamint hogy megmutassa a fiataloknak, a felnőtteknek és az időseknek, hogyan valósíthatók meg az ötletek a programozás révén, továbbá a készségek demisztifikálása, valamint a tanulni vágyó emberek egymással való összekapcsolása.” <https://codeweek.eu/> (2019.06.10.)
5. A Skool küldetése, hogy az élményalapú oktatáson keresztül bevonják a fiatalokat technológia világába. Céljuk többek közt az, hogy érdekessé tegyék a „fiúsnak” tartott világot a lányok számára. Bővebben az alábbi oldalon olvashatnak a projektről: <http://skool.org.hu/> (2019.06.10.)

A cikkben látható fényképeket Varga Lilla készítette.

Olvasni? Éjszaka? Együtt? – avagy hogyan szervezzük meg az Olvasás Éjszakáját

Divat lett kulturális rendezvényeket, nyílt napokat, sporteseményeket éjszakára szervezni. Elgondolkodtató és egyben kipróbálásra serkentő ez az új módi. A Baár-Madas Református Gimnázium, Általános Iskola és Kollégium rendszeresen visszatérő és a tanulók által buzgón látogatott programja az éjszakai foci. Régi diákokat, szülőket is megmozgató, jellemzően fiúknak való esemény ez, rengeteg résztvevővel. A kezdeményezés népszerűsége hívta életre a lányoknak és fiúknak egyaránt lehetőséget kínáló Olvasás Éjszakáját. Tíz esztendeje a magyartanári munkaközösség egyik pályakezdő tagja – valamennyi magyar szakos kollégájával karöltve – szervezte meg először a nevezetes eseményt. Egy egész tornatermet igénybe vevő programnak indult. Aztán a kezdeti lelkesedés alábbhagyott, a tanárnő szülei szabadságra ment, a gyerekek érdeklődése is más irányba terelődött. Időnként még egy-egy beígért ötös irodalomból néhányakat részvételre buzdított, de aztán a sok egyéb nappali program legyőzte az éjszakait. Öt évvel ezelőtt az olvasókör tagjainak lelkesedésére új helyszínen hirdettük meg a hangulatos éjszakai programot. Iskolánk honlapján igen sokan felfigyeltek arra, hogy éjszaka olvasunk a könyvtárban. Több könyvtárostánár megkeresett azzal a kéréssel, hogy írjam le részletesen, milyen módon lehet bevezetni és hagyományossá tenni egy ilyen programot a kutyük bűvöletében élő 21. századi diákok körében. Nos, ez a rövid cikk ennek a kérésnek próbál megfelelni.

Ha olvasás, akkor könyvtár!

A fenti megállapítást az egyik kommunikáció tagozatra járó, igen szavakész diákunk mondta ki. Sokáig tanakodtunk azon a könyvtárba járó diákokkal, hogy érdemes-e megnyitni a könyvtár kapuit éjszaka. Egyszer biztos, hogy megtelik az olvasóterem érdeklődőkkel – vélték többen velem együtt. Az újdonság igénye, a rendkívüli helyzet teremtette hangulat képes ébren tartani éjszaka a mai fiatalokat is a könyvek közelében. De miként válhat ez rendszeres, évenként ismétlődő, hagyományt teremtő rendezvénné? Egy kissé

kétkedve ugyan, és a saját erőnk végességétől tartva fogtunk hozzá a különleges esemény megszervezéséhez.

Hívogatás

A fiúk éjszakai focijának hangos és töretlenül sikeres programja feszélyezően hatott ránk. Sokkal könnyebben lehet mozgósítani egy sokak által űzött sporteseményre, mint az elmélyülést igénylő olvasásra. Másfajta erőfeszítés, egészen más törzsközönség. Ha egy osztályban megkérdezzük, hogy hányan kedvelik a focit, akkor 50%-os pozitív visszajelzésre számíthatunk. Az olvasás kérdésében folytatott tudakozódás osztályonként 4-5 diák lelkesedését állapíthatja meg. A másik nehézséget az okozza, hogy azok a tanulók, akik nagyon szeretnek olvasni, általában nem kedvelik a nagy és hangos programokat. Csendesebbek, visszahúzódnobbak azok, akik szövetséget kötöttek a könyvekkel.

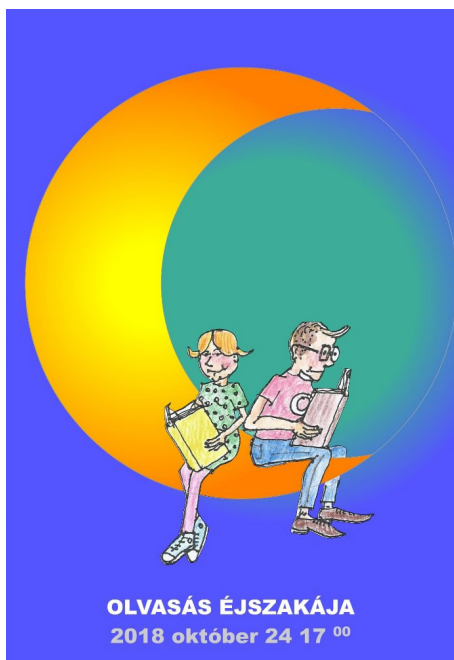

A 2017-es Olvasás Éjszakája plakátja

Ennek ellenére „Egy próbát megér ez a kísérlet!” felkiáltással megkezdtük a programra való hívogatást. Az olvasókörösöket és az általunk felfedezett olvasni szerető diákokat személyesen igyekeztünk megszólítani. Egy könyvtárostanárra a kölcsönzési statisztikák alapján hamar megállapíthatja, melyik tanuló szenvedélyes olvasó. Az új osztályok könyvtárral ismerkedő óráin minden évben elmondjuk ezt a különleges lehetőséget. Olvasással kapcsolatos kérdőívek segítségével is megismerhetjük az iskolába járó tanulók kikapcsolódást szolgáló tevékenységeit. Az iskolánk iránt érdeklődő diákoknak szervezett nyílt napon levetítjük az előző év Olvasás Éjszakáján készült filmet, a programról részletesen beszélünk a gyerekeknek. Több diák elmondta ebben a tanévben is, hogy a pályaválasztási döntésében ez az izgalmas esemény fontos szerepet töltött be. A gimnáziumi gólyatáborban is megszólítottak néhányan, hogy feltétlenül jönnek majd az Olvasás Éjszakájára. Ez a néhány szeptemberi ígélet soványka eredménnyel kecsegtetett. Már előre tudtam, hogy betegség, más családi vagy iskolai program elterelheti az esemény közeléből a diákokat. Tapasztalatom szerint bármilyen könyvtárral, olvasással kapcsolatos lehetőség eredményes megszervezésébe jól bevonhatók a lelkes osztályfőnökök. A magyar munkaközösség tagjai is mindig igen lelkesek. Összefoglalva, a programszervezés az év bármelyik pillana-

tában megtörténhet, de a figyelemfelkeltő hirdetéseket általában az esemény előtt három hónappal tesszük ki az iskola forgalmas helyeire.

A szellemes, vizuálisan érdekes plakát mindig hatásos, sok érdeklődőt megállít. Közzétehetjük a várható programot az iskola honlapján és a könyvtári blogon is. Az osztályok faliújságján elhelyezett színes kép gyakran a szülők fantáziáját is megmozgatja. Többször előfordult, hogy anyai ösztönzésre jött el egy gyermek az éjszakai olvasásra, aki azután ki-mondottan hangulatosnak találta az eseményt, és nagyon örült, hogy részt vehetett rajta. A tantestület már az év elején tudhatja, hogy melyik napon várható az Olvasás Éjszakája. Tudniillik az iskola munkatervében is szerepel az esemény. Nagy örömünkre szolgál, hogy az iskola vezetése tisztában van a rendezvény olvasásnépszerűsítő jelentőségével és magáénak érzi azt. Beszámolót is kér, elismerő szavakkal méltatja annak fontosságát a tantestületi értekezleteken. Úgy érezzük, ennek a programnak a sikere nagyban függ a benne szereplők hozzáállásától. Téma kell hogy legyen a tantestület közösségében, a diákok között, és a diákönkormányzaton keresztül is értesülhetnek erről a lehetőségről a potenciális résztvevők.

A 2018-as Olvasás Éjszakája plakátja (Szák-Kocsis Pál grafikája)

Közeledik az idő

A fentiekben már említettem, hogy a könyvtárostanárok egész évben figyelik, hogy melyik diák kedveli az olvasást. Mondhatnám így is: kik az élményolvasók. Ezek a tanulók hívják fel a figyelmünket a „Megvan a könyvtárnak a ...?” kezdetű kérdéseikkel egy-egy új könyvre, amely lázba hozza a kamaszokat. Aztán, ha nincs meg, akkor megvesszük, amennyiben a pénzügyi lehetőségeink ezt megengedik. Fontos tudnunk, hogy ha a gyerek

ajánl könyvet a társainak, az többszörös erővel hat. Így toborzódnak a törzsolvasók a mai iskolai könyvtárakban. Figyelnünk kell erre! Különösen a kamaszokra jellemző az, hogy elfordulnak a felnőttek világától, és csak a kortársaik véleményére hallgatnak. Érzékenynek kell lennünk a tizenévesek világára. Tudomásul kell venni, hogy a gyerekek udvariaságból, sznobizmusból nem jönnek be a könyvtárba, csak ha valami különösen érdekes számukra hiánypótló lehetőség vár rájuk. Megkockáztatom, ami nélkülözhetetlenül fontos számukra. Ilyen például a közösség. Létezik tanulóközösség, sportközösség, vallási közösség, biblioterápiás csoport, olvasóköri stb. Lehet, hogy nehézkesen értelmezik a mai gyerekek József Attila sorait?

„Friss záporokkal szivárogi a földbe –
Hiába fűrösztöd önmagadban,
Csak másban moshatod meg arcodat.”

Azt azonban igénylik, érzik, hogy a közösség megtartó erejű, arra szüksége van mindenkinek.

Operatív munkák akkor várnak a könyvtárra, amikor már csak egy hét van hátra a rendezvényig. Általában pénteki napon tartjuk meg gimnáziumunkban az Olvasás Éjszakáját. A hétfői osztályfőnöki órákon az osztályfőnökökön keresztül újra meghirdetjük az eseményt. Az a tapasztalat, hogy a szeptembertől kezdve hívogatott gyerekeknek személyes emlékeztetőt is érdemes adni a kérdéses hét közepén. Elegendő néhány kedves sor azzal kapcsolatosan, hogy mi a teendőjük az Olvasás Éjszakájával illetően. Például a könyvajánlóval kapcsolatos ismeretek felelevenítése, az osztálytársak figyelmének felkeltése a rendezvény iránt.

Kedves!

Szeretettel várunk az *Olvasás Éjszakájára!*

Hozz magaddal egy kispárnát, egy hálósáskot, egy ajánlandó könyvet és jókedvet!

Találkozunk pénteken 19.00 órakor a könyvtárban!

Szeretettel,

Könyvtárostánáraid

Személyes levél a 2019. évi eseményhez

Mire van szükség az Olvasás Éjszakájához?

A tantestület segítségének igénybevétele mellett a technikai dolgozók bevonása is fontos, ugyanis ők rendezik be a könyvtárat. A kollégiumból szivacsokat hoznak, olvasólámpát és egy hatalmas fotelt, amelyben a felolvasó akár fél óráig is kényelmesen ülhet.

A várva várt este

Mivel ez az írás elsősorban könyvtárostanároknak készül, ezért illik őszintén leírni, hogy az utolsó pillanatig bizonytalan a résztvevők száma. Az esemény előtt mindig izgattottan keresem a kényelmet szolgáló szivacsokat az iskola épületében, rendszerint otthonról is hozok néhányat. Idén is nagyot derültem magamon, amiért a szóban részvételüket megerősítőkön felüli számban készítettem fekhelyet. Mégis jól tettem, mert 5 lány az eseményt megelőző órában érzett indíttatást arra, hogy eljőjön a könyvtárba. A tizenévesek már csak ilyenek. Minden évben meghat a hálósákkal érkezők vidám csapata.

Ölelkezés, sikítozás, vinnyogás és öröm a könyvtár minden szegletében! Izgalmas péntek este visszajönni a suliba, amikor már lement a nap, és minden tanár az otthonában van. Egyértelmű: az iskola a miénk! E két rövid mondattal summázhatom azokat a perceket, amelyeknek a hangulata valósággal felpezsdíti a levegőt ilyenkor. Minden évben vannak tapasztalt diákok, akik ismerik az éjszaka jól bejártott szokásait. Ők szokták elmondani az újoncoknak, hogy milyen rend szerint zajlik a program. Ezután a bevezető, eligazító ismertető után következik az ismerkedő kör. Az előzetes beszélgetést idén a *Boldogító erősségek* nevű kártyajáték segítségével bonyolítottuk le. A könyvtári asztalon elhelyezett pozitív gondolatokat tartalmazó kártyák közül ki kellett választani azt az egyet, amelyik legjobban jellemzi a tanulót.

Az ismerkedő kör kellékei

A belső bizonytalanságokat magukban hordozó tizenéveseknek nem is annyira egyszerű a csupa pozitív mondat közül kiválasztani a saját énjükre legjobban illőt. A névvel és a pozitív énképről árulkodó mondattal, valamint a magyartanár nevének megnevezésével röviden bemutatkoznak a diákok. A különböző osztályokból érkezők kicsit beszélgetnek még olvasási szokásaikról, hogy melyik volt az a könyv, amely „örömolvasóvá” tette őket.

Rövid szünet után az olvasásra ajánlott könyvek bemutatására térünk rá. Idén igen sok könyvajánló volt, jobbnál jobb kötetek kerültek elő:

- Szerb Antal: *Utazás és holdvilág*
- Adrian Plass: *Egy kegyes kétbalkézes naplója*
- Ray Bradbury: *Fahrenheit 451*

- Szabó Magda: *Mondják meg Zsófikának*
- Kertész Erzsébet: *A három Róza*
- Böszörményi Gyula: *Leányrablás Budapesten*
- Lois Lowry: *Az emlékek őre*
- Eve Ainsworth: *Sebek*
- Hermann Hesse: *Demian*

Ismerkedés, kötetlen beszélgetés az olvasásról

Frappáns, versengő, szellemes ajánlások ezek a diákok szájából. Az este egyik legizgalmasabb percei azok, amikor titkos szavazással döntenek a jelenlévők arról, hogy melyik könyv legyen az, amelyet a társaság egész éjjel hangos, közös olvasással megismer. Sokszor egy-egy merész és eredeti gondolat vagy a diák személyiségére gyakorolt hatás részletezése az, ami ráveszi a szavazókat arra, hogy az adott könyv mellett tegyék le a voksot.

A szavazást minden évben egy idősebb, az Olvasás Éjszakáján már több ízben részt vett diák bonyolítja le – 2018-ban a legtöbb szavazatot Hermann Hesse: *Demian* című könyve kapta –, viszont az újoncok számára jelölöm ki az éjfélkor elfogyasztásra kerülő pizzák megrendelését. Hálásak vagyunk az iskolának, hogy meghív bennünket egy-egy szeletre. A megrendelés összeállítása igen alapos előkészítést igényel, hogy ki milyen fajta pizzát kér, esetleg kivel felez. Ez külön kreativitást igénylő feladat, közösségépítő és segíti az egymás ízlésének megismerését. Fantasztikus volt látni ebben az évben, hogy a 8. évfolyamos lányok milyen gyorsan számolták ki a megrendelendő pizza mennyiségét, és hogy milyen gyorsan adták le a telefonos rendelést. A pizza mellé természetesen innivaló is dukál, a teát az iskola konyhájától kapjuk. Előfordult már, hogy az Olvasás Éjszakája éppen holdtöltére esett. Nagyon romantikus volt, mert kimentünk az iskolai sportpályára, és elénekeltünk egy-két éneket. Tehát az olvasandó regény kiválasztása után egy nagyobb szünetet szoktunk tartani, némi mozgással. Mindig vágnak a gyerekek arra, hogy az iskola folyosóján a félhomályban szaladgálhassanak egy kicsit. Számunkra nagy feladatot jelent újra visszatérni a csapatot a könyvtárba. Az olvasás pedig még csak ezután indul: felváltva, önként jelentkezés alapján, fejezetenként vagy szakaszonként olvasnak a gyerekek.

Germuska Fruzsina 11. osztályos tanuló Böszőrményi Gyula Leányrablás Budapesten című könyvét ajánlja

A pizzák megérkezése éjfél előtt ismét egy kis mozgáslehetőséget kínál, újra felélénkül a csapat, a koromsötétben jól esik még esetleg belesni a saját tantermükbe, aztán rohanás vissza. Éjfél után beáll a termékeny csend, és folyamatos olvasás következik. Általában kevesen bírják végig ébren az éjszakát, 3-4 óra után már alig forgolódik valaki a szivacson, mindenki édesdeden alszik. Legtöbbször már csak a tanárok olvasnak, addig, amíg ők is végleg el nem álmósodnak. Nagyszerű élmény ez az éjszaka minden évben. Jó szívvel ajánlom a vállalkozó szellemű könyvtárostanároknak, mert egy életre szóló élményt nyújt a gyerekeknek. Gondoljuk meg: a résztvevők még az unokáiknak is elmesélhetik, hogy egy egész éjszakán át a könyvtárban olvastak. Tényleg különleges esemény ez.

Összegzés

A gimnáziumi nevelőmunka fontos kiegészítője az a könyvtár, amely közösségi térként, az információk közvetítőjeként, a pihenés, a szórakozás és feltöltődés lehetőségeit kínálva van jelen az iskolában. Felvetődik a kérdés: miként válhat ilyen tereppé az olvasmányokat kínáló könyves hely? A törekvések és célok pontos megfogalmazása ehhez kevés. Több kell! A diákok számára tetszetős programok. Az Olvasás Éjszakája ilyen korszerű lehetőség. Megszervezése igényes, egész éven keresztül zajló folyamat. Első lépésként ajánljuk, hogy a tanulókat alacsony küszöbvel, szélesre tárt ajtókkal várják. Türelmes, támogató felnőttként legyünk jelen minden kínálkozó alkalommal. Fontos, hogy személyesen ismerjük a tanulókat. A diákokhoz vezető utak megtalálása mellett törekednünk kell a program sikerességét háttérből támogató tanárok buzgalmának felkeltésére is. Kiemelt szerep jut ebben a folyamatban a magyartanároknak és az osztályfőnököknek. Az iskola igazgatójának szimpátiája adja meg a program tekintélyét. Ő az iskolai munkatervben már szeptemberben szerepelteti a kijelölt időpontot. Az anyagi háttér biztosításához be kell vonnunk a gazdasági vezetőt is, a gondnokot és a karbantartó csoportot. A könyhai dolgozók magas létszámú jelentkezés esetén finom zsíroskenyérrel és teával támogathatják a

kiemelt eseményt. 20-25 fő jelentkezése esetén megengedhető a pizza rendelése, négyen osztozhatnak egy pizzán. Az éjszaka nyugalmit megzavaró körülmények elhárításához és a pizzafutár fogadásához be kell szerveznünk a portást is. A fentiek alapján elmondható, hogy az Olvasás Éjszakájának előkészítése nagy körültekintést igényel és tele van bizonytalanságokkal. Egy állandó jelenség van, melynek örömeiben biztosan osztozhatunk, a közösségi élmény. Bizonyítékként idézem néhány diákunknak az iskola honlapjára írt gondolatát:

„Egy varázslatos éjszaka receptje

Végy egy tágas olvasótermet, keress 17 olvasni szerető fiataalt, találj mindenki számára egy idézetet, valamint néhány olvasásra alkalmas irodalmi művet! Ezután olts el valamennyi lámpát a könyvtárban, majd egy parányi fény segítségével teremts őszinte, gondolatcsereire alkalmas hangulatot! Végül a könyvbemutatók után tarts szavazást! Néhány szünet beiktatásával olvasd együtt a már-már közösséggé formálódott gyerekekkel hajnalig! A társaság éhségének enyhítésére rendelj pizzát, és már kész is a felejthetetlen, önként vállalt virrasztás a »kultúra szentélyében.«

Szőke Anna 9. c (2017)

„Idén is összegyűlhettünk a könyvtár olvasótermében egy felettébb hangulatos estére. Újra megszavaztunk egy általunk behozott könyvet, akárcsak az előző években. A 17 könyvajánló meghallgatása után végül Szabó Magda *Álarcosbábjára* esett a választás. Rövid bevezető után, amikor már kezdett lankadni a figyelmünk, megérkeztek a várva várt (és általunk választott) pizzák. Miután mindenki jóllakott, frissen tudtuk folytatni az olvasást. A hangulat varázslatos volt, rengeteget nevtünk, és bár a tervezettnél »kicsit« hamarabb aludtunk el, remek volt a könyv, a sok beszélgetés, nagyszerű alkalom volt a barátságok megerősítésére is. Egy órára Imrei Zsófi vendége is velünk tartott: a Pockingból érkezett fiú, Maxi. Angolul záporoztak felé a kérdések, derekasan állta a sarat. Bizony 20 lány kíváncsi tekintete előtt nem is könnyű nyilatkozni! Idén csak lányok vettek részt az Olvasás Éjszakáján, de bátran hívunk mindenkit, mert az olvasás nem ciki! Jövőre gyere Te is!”

Mangel-Vályi Virág és Csorba Lili 9. b (2018)

„Három az egyben: szórakozás, közösségi élmény, erőpróba.

Pénteken 25 elszánt olvasni szerető ember arra szövetkezett, hogy egy különleges éjszakát töltsön együtt a könyvtárban. Néhányan már harmadik alkalommal, sokan másodszor és tízen először vetették be magukat a szivacsokkal bélelt olvasóterembe. Hálózsákkal, kispárnával és egy ajánlandó könyvvel a kezükben érkeztek, és széles jókedvvel a lelkükben. Bizonyosak voltak abban, hogy az a hely, ahová naponta nem mindig szívesen látogatnak, napnyugtakor a barátságosabb arcával fordul feléjük. Ismerkedő kör, ajánlások, szavazás és pizza. Hangtalan bolyongás eloltott lámpák mellett a folyosón. Felszabadult, légies balettmozdulatok a sötétben, természetesen zokniban és ijesztgetés... Végül hajnalig tartó olvasás. Szóval minden a megszokottak szerint...

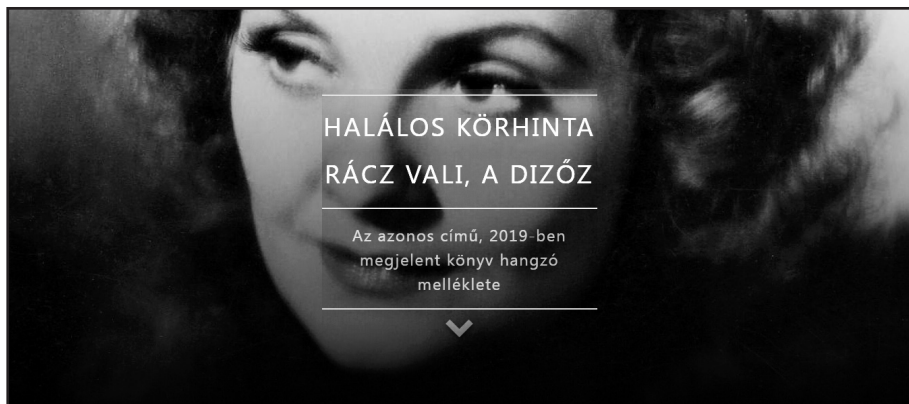
Hogy milyen érzés egy olyan körben együtt lenni, ahol van egy közös nevező? Próbáld ki Te is, jövőre újra együtt!”

Döbrössy Abigél és Döbrössy Lujza 10. b (2019)

Olasás kifulladásig

A cikkben látható fényképeket a szerző készítette.

Halálos körhinta – új tematikus szolgáltatás

Az Országos Széchényi Könyvtár 2019 júniusában új online felülettel jelentkezett, amely Monica Porter *Halálos körhinta – Rácz Vali, a dizőz* című kötetének magyar kiadásához kapcsolódva ad bőséges ízelítőt az 1930-as és 40-es évek népszerű dizőzének fennmaradt hangfelvételeiből. A kötet fordítója és szerkesztője, Péter Zsolt által összeállított diszkográfia a teljességre törekszik.

A felvételek legtöbbje pedig az OSZK Zeneműtárának több mint ötvenezer darabos gramofonlemez-gyűjteményében fellelhető eredetiek digitalizálása nyomán meg is hallgatható, a lemezcímkék fotói közepén található lejátszás gombra kattintva.

Az OSZK új szolgáltatása az alábbi oldalon érhető el: <https://raczvali.oszk.hu/>.

(Forrás: <http://www.oszk.hu/>)

Németh Márton

Webarchiválás két szakmai rendezvény tükrében

Bevezető

Írásomban két rendezvényt tekintek át: 2019. március 29-én az Osztrák Nemzeti Könyvtár (ÖNB) rendezett egy félnapos workshopot a webarchiválás kapcsán, június elején pedig a webarchiválással foglalkozó intézmények éves konferenciájára került sor Zágrábban¹. Előbbi esetben rövid áttekintést adok az elhangzottakról, illetve az utóbbiban utalok arra is, miként tudunk itthon a nemzetközi kapcsolatainkból profitálni.

Nemzeti webarchiválási modellek bemutatása, gyakorlati kihívások összegzése Bécsben

A bécsi workshopot az ÖNB főigazgatója nyitotta meg. Ezt követte egy bevezető előadás a web társadalmi hatásáról, a webarchivátorok felelősségéről a megőrzés kapcsán. A kommunikációs szakember szerint a tömegek bölcsességére lehet számítani a közösségi hálózatokon megjelenő tartalmak archiválásánál a válogatás kapcsán. Itt jelenleg még a megfelelő technikai eszköz megtalálása a nagyobb kihívás, amellyel be is lehet gyűjteni ezeket a tartalmakat. A szerzői jogi témákra áttérve, többen is hangot adtak annak a szégyenletesnek tartott ténynek, hogy a webarchívumhoz való szabad hozzáférés nem került be az EU szerzői jogi irányelvébe mint tisztességes felhasználási (fair use) gyakorlat.

A harmadik előadásban a svájci webarchívum került röviden bemutatásra. A webarchiválás 33 intézmény közreműködésével zajlik a nemzeti könyvtár koordinálásával, illetve annak technikai platformján. Egységes űrlapon lehet archiválásra javasolni tartalmakat az egyes intézmények felé, amit bárki megtehet. A válogatás dilemmái az általános trendeket követik: milyen mélységben, milyen reprezentativitással arassák a .ch domain anyagát. A szelektív archiválásnak két fő szempontja van: a tudományos fontosság, illetve a mindennapi kultúra webes lenyomatának archiválása. Általában teljes webhelyeket

igyekeznek archiválni, emellett törekednek a legalább minimális szintű metaadat-leírás mellékelésére is. A hivatalos állami közigazgatási honlapok mentéseihez való hozzáférés korlátlan, egyébként szerzői jogi okok miatt leginkább csak a webarchiválásban részt vevő intézményeken belül lehetséges. A svájci nemzeti könyvtár 33 partnerkönyvtárral együtt alakította ki a gyűjtőköri alapelveit. A szövetségi weblapok, illetve a kantonok hivatalos honlapjainak gyűjtése a 14 ezer helyhatósági honlappal együtt alapvető kötelesség. Ráadásul általában gyakran frissülő webhelyekről van szó. Ezt egészítik ki a különleges tematikai gyűjtemények, gazdasági társadalmi, irodalmi témában. De például az ementáli sajtó, illetve a svájci csokoládémárkák honlapjainak mentése is kulturális jelentőséggel bír. A tematikus honlapok válogatásában, gyűjtésében igen fontos a helyi tapasztalat, s a webarchiválást segítő társadalmi infrastruktúra megalapozása. Az úgynevezett fair use típusú hozzáférési szabályokat amerikai mintára alakítják ki. A svájci domén mintegy 1%-át gyűjtik tematikusan. A honlaptulajdonosok kérhetik tartalmaik kizárását a tematikus gyűjtésekből. A technikai infrastruktúra döntően a nemzeti könyvtárra támaszkodik. Jogilag nehéz osztott együttműködést létrehozni technikai téren. Viszont a tartalom gyűjtése terén eredményesen működik a konzorcium tematikus, illetve földrajzi alapon elosztott tartalomgyűjtési tevékenysége.

Szó esett még arról is, hogy a német nyelvű, illetve speciálisan osztrák irodalmi élet webes lenyomatait az Innsbrucki Egyetemen próbálják gyűjteni, ideértve könyves blogok és közösségi oldalak anyagait is. Eredetileg az amerikai Internet Archive infrastruktúrájára támaszkodtak, de ma már önálló szerverek és munkatársi gárda áll a rendelkezésükre. A svájci mellett bemutatták a dán webarchívum tevékenységét is. Dániában alapvetően két könyvtár végzi ezt a feladatot, amelyeket nemrégiben vontak össze egymással: az aarhusi Állami és Egyetemi Könyvtár, illetve a dán nemzeti könyvtár. Megállapodást kötöttek a nagy médiaszolgáltatókkal, sajtókonzernekkel a weben megjelenő anyagaik beszolgáltatásáról. A dán köteleispéldány-törvény elő is írja, hogy ha a könyvtár technikai okok miatt nem tud egy adott gyűjtőkörbe eső honlapot archiválni, akkor a honlaptulajdonosnak kell beszolgáltatnia a tartalmat. Dániában a legfőbb kihívást a szerzői jogi problémák jelentik a webarchívumban tárolt anyagok hozzáférése terén. Sikerült kialakítani egy olyan gyakorlatot, hogy a célhoz kötöttség alapelveinek szigorú betartásával kutatók felhasználhassanak, illetve meghatározott időre ki is emelhessenek, el is vihessenek kutatási célra adatkészleteket a webarchívumból. Minden más célra azonban csak külön engedéllyel, könyvtáron belül érhetőek el anyagok. Ausztriában – Dániához képest – jóval szegényesebb a szerverháttér. Évente kétszer gyűjtik a .at domén anyagát, de a mentési folyamat hónapokig tart. A tematikus gyűjtésekre azért is van nagy szükség minden nemzeti webarchívumban, mert például az osztrák webarchívumban tematikusan gyűjtött honlapok 47%-a már el sem érhető az weben. Tapasztalataik szerint a politikai, közéleti tartalmak különösen veszélyeztetettek e téren. De a kulturális tartalmak bizonyos része is dinamikusan változik.

Az esemény jó alkalom volt arra, hogy betekintést nyerjünk egyes nemzeti, illetve intézményi szintű speciális webarchiválási modellek működésébe, másrészt pedig izelítőt kaptunk számos olyan gyakorlati kihívásról, amelyek a mindennapi munka terén keletkeznek.

Mindenki együtt: IIPC-konferencia Zágrábban

A webarchiválásban érdekelt intézményeket tömörítő konzorcium, az International Internet Preservation Consortium (IIPC) idei közgyűlését és konferenciáját június 5. és 7. között Zágrábban rendezték meg. Ez az egyetlen olyan rendezvény, ahol személyesen is lehetőség nyílik a szakmai tapasztalatcserére, az új szoftverekkel és szolgáltatásokkal történő megismerkedésre, illetve a már jól bevált szolgáltatások fejlesztési terveinek áttekintésére. Az OSZK 2018 óta tagja a konzorciumnak, részt veszünk a tréningmunkacsoport, illetve a nemrég alakult kutatási munkacsoport tevékenységében is. Bár tavaly Új-Zélandon csak egy üdvözlő videóval képviseltettük magunkat, idén a személyes részvételre is lehetőség nyílt. Alkalmunk volt öt percben bemutatni a saját projektünket, illetve húsz percben ismertetni a teljes szövegű visszakereséssel, valamint a metaadat-rögzítéssel kapcsolatos eredményeinket és terveinket.

Ezen a területen a dán nemzeti könyvtár munkatársaival dolgozunk együtt a SolrWayback nevű keresőprogram fejlesztésén és tesztelésén, ami mindkét fél számára kölcsönösen előnyös. A dánok ugyanis – a már fentebb tárgyaltak szerint – szerzői jogi okok miatt nem adhatnak nyilvános hozzáférést a webarchívumuk egyetlen részéhez sem. Így abban a minigyűjteményben tudják tesztelni, kipróbálni, nyilvánosan bemutatni a keresőt, amit a tartalomtulajdonosok engedélyével lementett és nyilvánosan szolgáltatatható magyar webhelyekből kialakítottunk.

Aktívan közreműködünk az IIPC tagjai számára formálódó oktatási tevékenységek összehangolásában a tréningmunkacsoport keretein belül. A sok videókonferencia és levelezés után a rendezvényen végre személyesen is tudtunk egyeztetni ebben a témakörben. A konferenciát követően a Digital Preservation Coalition szervezett partnerségben elindult a tartalomfejlesztés, egy webarchiválásról szóló kezdő kurzus megalapozásához. Az oktatási anyagokat az egyes tagok szabadon felhasználhatják saját oktatási szolgáltatásaik bővítéséhez. Továbbá kisebb, csoportos kerekasztal-beszélgetések keretében vitattuk meg, hogy miképpen támogathatná hatékonyabban a konzorcium az egyes tagok webarchiválási törekvéseit. Megújításra kerülnek a stratégiai alapelvek, hogy milyen általános szakmai prioritások mentén működjön a jövőben ez a nemzetközi szervezet.

Kísérleti projektünk keretében 2017 óta részt veszünk a Web Curator Tool (WCT) nevű, eredetileg új-zélandi és brit, jelenleg pedig új-zélandi és holland fejlesztésű programcsomag kipróbálásában, a fejlesztési javaslatok megfogalmazásában. A szoftver segítségével egységes felületen lehet menedzselni a teljes webarchiválási munkafolyamatot, illetve rögzíteni a metaadatokat. Zágrábban egy külön workshop keretében vitattuk meg a WCT-t használó könyvtárak munkatársaival a további igényeinket, ötleteinket. A konferencián mindenki megkapta a programcsomag legfrissebb verzióját, tesztelés céljából. A rendezvényt követően pedig több átfogó javaslatcsomagot is eljuttattunk a fejlesztőkhöz. Nagyon hálásak voltak érte, mert így a fejlesztőmunka során nem csupán a munkában részt vevő könyvtárak igényei kerülnek kielégítésre, hanem egy szélesebb kör is fel tudja vázolni a kívánalmait.

Érdekes volt szembesülni azzal a helyzettel, hogy az USA-ban a webarchiválással kapcsolatos technikai fejlesztések terén az Internet Archive szinte monopolhelyzetben van. Az Archive-It nevű, igény szerinti archiválási szolgáltatásokra fizetnek elő a legnagyobb amerikai egyetemek és könyvtárak is. Ezen intézmények számára tehát a webarchiválás pusztán adatkurátori feladatokra korlátozódik: a válogatásra, majd a begyűjtött tartalom

feldolgozására és szolgáltatására. Ezzel szemben a világ egyéb részein, döntően a nagyobb közgyűjteményekben, párhuzamosan zajlik az aratási és tartalomkezelési tevékenység.

Zárszó

Általános és sajnálatos trend, hogy mindenhol, ahol webarchiválással foglalkoznak, igen szűkösén állnak rendelkezésre a személyi és az anyagi erőforrások. Másfelől viszont igen összetartó, lelkes, innovatív szakmai közösségnek lehetünk részesei, a közös munkák eredményei pedig, mint néhány korábban vázolt példában láthattuk, közvetlenül visszahatnak a saját projektünkre is.

Jegyzetek

1. A rendezvényről készült videofelvételek az IIPC YouTube-csatornáján nézhetők vissza: https://www.youtube.com/channel/UCkUsw2Lo1ahekg_yEb11BA/ (2019.06.10.)

Az általam készített zágrábi előadások prezentációi pedig innen érhetők el: http://mekosztaly.oszk.hu/mia/doc/Zagrab_2019/ (2019.06.10.)

*Michaela Mayr, az Osztrák Webarchívum munkatársa
előadás közben (Fotó: Osztrák Nemzeti Könyvtár)*

Gondold újra globálisan, reagálj lokálisan!

Beszámoló az Országos Széchényi Könyvtárban rendezett RDA-konferenciáról

2019. május 2-án Budapest, közelebbről az Országos Széchényi Könyvtár (OSZK) adott otthont a European RDA Interest Group (EURIG) éves közgyűlésének. A 2011 szeptemberében Koppenhágában alakult¹ szervezet céljaul tűzte ki az RDA-hoz kapcsolódó közös európai szakmai érdekek érvényesítését, illetve a felhasználók közötti tapasztalatsere és együttműködés elősegítését. Magyarország, a nemzeti könyvtár révén, 2015 óta képviselteti magát a csoportban. A találkozót egy konferencia előzte meg, amelyet az új RDA megjelenéséhez kapcsolódóan az RDA magyar fordítását és magyarországi implementálását koordináló RDA-HU munkacsoport vezetője, Dancs Szabolcs szervezett a hazai könyvtáros szakma érdeklődő tagjai számára. A konferencia címe *(Re)think globally, (re)act locally? – Some aspects of developing/ implementing RDA* volt, amelyet a következőképpen lehetne lefordítani: Gondolkodj (vagy gondold újra) globálisan, cselekedj (vagy reagálj) lokálisan – Az RDA fejlesztésének és implementálásának egyes szempontjai.

Az RDA 2010 júniusában debütált, ekkor publikálták ugyanis az új szabványt az RDA Toolkiten keresztül.² Hét évvel később, 2017-ben indult a szabályzat tartalmának, illetve publikálási keretének megújítását célzó 3R projekt (RDA Toolkit Restructure and Redesign Project).³ Ahogyan a konferencia címe is jelzi, az előadások az RDA múltját, jelenét, az átültetések eddigi tapasztalatait és az ezzel kapcsolatos hazai eredményeket járják körül.

Hanne Hørl Hansen (a Danish Bibliographic Center bibliográfiai tanácsadója, az EURIG elnöke.) első előadóként *Az RDA-ról általában: történeti áttekintés – múlt, jelen és a jövő perspektívája*⁴ című előadásában arra törekedett, hogy átfogó képet adjon a résztvevőknek az új katalogizálási szabályzat létrejöttéhez vezető útról, a jelen állapotról, illetve a lehetséges jövőbeni feladatokról.

Az RDA elődjének tekintett angol–amerikai katalogizálási szabályzat, az AACR (Anglo-American Cataloguing Rules) első kiadása 1967-ben látott napvilágot, majd a második, bővített kiadást (AACR2) 1978-ban publikálták. 2005-ben az új, revideált változat

készítése kapcsán vált nyilvánvalóvá, hogy a digitális környezethez és az új IFLA-féle funkcionális modellekhez való alkalmazkodás miatt tulajdonképpen egy teljesen új szabályzat öltött formát: ez lett az RDA. A Resource Description and Access nem más, mint adatelemek, iránymutatások és utasítások csomagja a könyvtári és kulturális örökség forrásait leíró metaadatok létrehozásához. Célja, hogy az angol–amerikai katalogizálási hagyományból kilépve nemzetközi szinten ismert és alkalmazott szabvánnyá váljon.

Az RDA-t elsőként az Egyesült Államokban, Kanadában, Ausztráliában és Angliában vezették be, majd számos európai országban is alkalmazni kezdték. Az RDA Toolkitt ma már francia, német, spanyol, olasz, norvég, finn és katalán nyelven is olvasható. A német nyelvű fordítás érdekessége, hogy a német ajkú országok együttműködése révén jött létre. Magyarországon, Izraelben, Japánban, Kínában és az arab régióban még javában folynak a Toolkit fordítási munkálatai.

Az RDA vezető testületében (RSC: RDA Steering Comitee) a fejlesztések stratégiai irányát az RDA-tanács (RDA Board) határozza meg, amelyben a szerzői jog tulajdonosain kívül részt vesznek a nemzeti memóriaintézmények képviselői is, a világ minden tájáról. Hosszú távú cél, hogy az RDA minden forrás feltérképezését lehetővé tevő globális szabvánnyá váljon. Az RDA-nak napjainkban már nemcsak Észak-Amerikában és Európában vannak képviselői, hanem Afrikában, Dél-Amerikában, Ázsiában és Óceániában is.

Az RDA katalogizálási szabályzat online publikálási kerete az RDA Toolkit. Felépítésében egy hagyományos könyv szerkezetét idézi: fejezetekre, alfejezetekre tagolódik. A hierarchikusan felépített tartalomjegyzékből jól látszik: a katalogizálási munkafolyamat első lépése az entitáscsoportok attribútumainak leírása, amit az entitások kapcsolatainak rögzítésére vonatkozó utasítások követnek. A 3R-projekt eredményeként közreadott új RDA Toolkit már megjelenését tekintve is egy online eszköz, az első verzióhoz képest tartalmi és strukturális változásokat is tartalmaz, de az utasítások szerinti tagolás megmaradt.

Milyen távlati lehetőségek rejlenek az RDA alkalmazásában? Az előadó hangsúlyozta, hogy az eddigi hagyományos katalóguscédula a kézben lévő megjelenési forma alapján készült, az RDA-alapú katalogizálás viszont lehetőséget ad az új adatmodellekben rejlő lehetőségek kiaknázására mind az adatok rögzítése, mind pedig ezek megjelenítése terén. Az új szabályzat elvezet a megjelenési formák és a hozzájuk kapcsolódó hozzáférési pontok leírására vonatkozó utasításoktól az összes entitást leíró (például személyek esetében: nem, nemzetiség stb.) és az entitások közötti kapcsolatok pontos típusát meghatározó szabályokhoz. Ez azt jelenti, hogy a rögzített adatok nem lesznek elkülönítve zárt rekordokban, hanem épp ellenkezőleg, folyamatosan fejleszthetők, alakíthatók lesznek, például új kapcsolatokkal. Ezáltal helyi és globális szinten is új perspektíva nyílik az együttműködésben és az adatok újrafelhasználásában.

Az előadás befejező részében a képzések fontosságáról esett szó. Első lépésként az RDA elméleti alapját és kiindulópontját képező IFLA LRM-ben leírt fogalmi modell oktatására van szükség, ezután következhet az új RDA-terminológia oktatása. Erre épülhet majd az adott katalogizáló közösség céljaihoz legjobban igazodó alkalmazásprofil, alkalmazáspolitiká kidolgozása. Ebben kell meghatározni az adott metaadatkészletben használandó entitásokat, elemeket és szótárkódolási sémákat.

A második előadó, **Renate Behrens** (a Német Nemzeti Könyvtár munkatársa, az RDA Állandó Bizottságának (RSC) európai képviselője, az Európai RDA Érdekcsoport (EURIG) tagja.) *Az RDA implementálása*⁵ című előadásában az RDA német nyelvterüle-

ten történt bevezetéséről beszélt, az átültetés kapcsán felmerülő kérdéseket, feladatokat és a bevezetéshez kapcsolódó lehetséges utakat mutatta be. Elsőként az RDA-t övező félelmeket és kétségeket járta körül. Honnan ered az ellenézés? A könyvtárosok félnek tapasztalataik, hagyományaik, szakértelmük elvesztésétől, óhatatlanul kialakul bennük a bizonytalanság és bizalmatlanság. Az implementálás egyik legfőbb kihívása tehát abban rejlik, hogy a gyakorlatban, konkrét példákon keresztül kell megmutatni az új szabvány előnyeit, alkalmazhatóságát, miközben hangsúlyosan építeni kell a meglévő szakértelemre, tapasztalatra és tudásra.

Az implementálás előtt fontos átgondolni a jövőre vonatkozó elképzeléseket. Az előadó hangsúlyozta az együttműködés fontosságát: a nemzeti, tudományos és speciális gyűjtőkörű könyvtárak, valamint a közkönyvtárak és a kulturális intézmények összefogására van szükség az új szabvány eredményes bevezetéséhez. Célszerű külön szakértői csoportot felállítani az adatformátumok kezelésére, illetve egy teljesen másikat a katalógizálási problémák számára. A következő lépésben a keretfeltételek tisztázására van szükség: tudni kell, hogy milyen emberi erőforrások és pénzügyi lehetőségek állnak rendelkezésre.

Az előadó külön kiemelte az új szabvány helyi igényekhez, nyelvi és kulturális környezethez történő igazítását: meg kell határozni a követendő irányelveket, amelyeket elengedhetetlenül szükséges magyarázatokkal és példákkal alátámasztani, instrukciókkal kiegészíteni. Ezekből az elemekből áll össze az RDA-szabványt implementáló közösség alkalmazáspolitikája (*policy statement*).

Az RDA németországi, ausztriai, illetve Svájc német ajkú területein való bevezetését célzó „D-A-CH” projekt megvalósításában 16 intézmény vett részt, amelyek konzorcialis licenc révén valósították meg az RDA Toolkit-hez való hozzáférést a németországi, osztrák és svájci könyvtárak és egyéb kulturális intézmények tekintetében. A konzorcium vezetője és menedzsere a Német Nemzeti Könyvtár, de kiemelt szerepet kapott a széles szakértői közösség összegyűjtése, a főként múzeumi és levéltári szakértőkből álló platform létrehozása és a nemzetközi szintű kapcsolattartás a kulturális intézmények között. A képzési koncepció alapos kidolgozása mellett hangsúlyos a képzési dokumentumok, segédanyagok hozzáférhetővé tétele. A projekt esetében ennek információs, kommunikációs és dokumentációs platformja egy nyilvánosan hozzáférhető Wiki-oldal, az RDA Info Wiki⁶. A német nemzeti könyvtár által gondozott webhely munkadokumentumokat, oktatási anyagokat, műszaki információkat, a konzorciumról és munkacsoportokról szóló információkat egyaránt tartalmaz.

Az RDA köré szerveződő, nemzeti és nemzetközi szintéren együttműködő szervezetek legkisebb elemei a helyi (nemzeti vagy nyelvi alapon szerveződő) közösségek, amelyek egy közös érdekképviselői szerven, Európa esetében az EURIG-on keresztül kommunikálnak a vezető szervezetekkel (RDA Board, RDA Steering Committe). Zárásként az RDA Toolkit szerkezetátalakítási és újratervezési projektjéről esett szó. Az online eszközkészlet megújítását célzó 3R-projekt az alábbi ütemezésben valósult meg:

- Az új eszköztár angol nyelvű béta verziója 2018. június 13-án jelent meg.
- A végleges kiadás 2019. április 30-án indult a véglegesített angol szöveggel.
- A projekt az egyes nemzeti nyelvű fordítások elkészülte és ezek adaptálása után fejeződik be. A jelenlegi, „régí” eszközkészlet az új Toolkit teljes elkészülte után egy évig áll majd rendelkezésre az implementáló közösség számára.

A konferencia harmadik előadója, **Jenny Wright** (a Bibliographic Data Services Limited vezető metaadat-szerkesztője, a CILIP/BL RDA bizottság elnöke, az Európai RDA Érdekcsoport (EURIG) tagja.) az *RDA-implemētálás, legjobb gyakorlatok 2. – RDA katalo-gizálás MARC21 formātumban* című elődásában az RDA bevezetését a gyakorlati katalo-gizáló munka felől közelítette meg, és példák sokaságán keresztül, a MARC-mezőkön következetesen végighaladva mutatta be, hogyan jelennek meg az RDA-szabályzat elemei MARC 21 környezetben.

Ha MARC-keretrendszerben az RDA-szabvány szerint rögzítjük az adatokat, akkor a **040**-es mező **\$e** almezőjében katalo-gizálási szabványként az RDA-t kell megadni, ugyan-akkor ha ISBD-írásjeleket is használunk, akkor az **LDR**-mező **18**-as pozíciójának értéke: „1”, amelynek jelentése: ISBD-központozással.

Következő feladatunk a dokumentum típusának helyes meghatározása. Napjainkban már nem állíthatjuk, hogy forrásainkat elég az információhordozó általános megneve-zésével kategorizálni. Legfontosabb továbbra is a tartalom, de annak is jelentősége van, hogy ez milyen közvetítő médium, illetve hordozó útján kerül továbbításra a felhasználó számára. Éppen ezért új MARC 21-mezők kerültek bevezetésre a tartalom, a média és a hordozó típusának megnevezésére. A tartalom típusa (**336 Content Type**) a kommunikáció alapvető formájáról szól, a média típusa (**337 Media Type**) a bibliográfiai forrás eléréséhez szükséges általános eszköztípushoz kapcsolódik, a hordozó típusa (**338 Carrier Type**) alatt olyan fizikai médium értendő, amin kép, adat, hang stb. tárolható.

Ezután következnek a hozzáférési pontok azonosítása. Az RDA megköveteli, hogy le-írásunkban jelenítsük meg a mű, a kifejezési forma és a megjelenési forma szintjeit is. Ennek első lépéseként létre kell hoznunk egy vagy több autorizált hozzáférési pontot a műhöz, amihez azonosítanunk kell a mű létrehozóját/létrehozóit és el kell helyezniük az **1XX** és **7XX** mezőben. Fokozott figyelmet igényel, hogy a „creator = alkotó” fogalom az RDA szótárában tágabb jelentéssel bír, mint a korábbi „author = szerző” fogalom.

Ha egynél több alkotó van, tudnunk kell, hogy egy társszerzős műről vagy több, önál-ló alkotóval rendelkező műről van szó. A legegyszerűbb eset, amikor egy alkotó van, aki egyben a mű szerzője is. Ez az eddigi gyakorlattal megegyezően úgy néz ki, hogy az alkotó az **1XX**-es, a cím a **245**-ös mezőbe kerül, a személy és a cím közötti kapcsolatról pedig – az **1XX** vagy **7XX** mezőn belül – az **\$e** almező tartalma ad információt. Ha többszerzős a mű, akkor is a szokott módon járunk el, az első szerző a **1XX**-es, a többi a **7XX**-as mezőbe kerül.

További közreműködők esetén (pl. illusztrátor) fontos, hogy ezek csak a kifejezési forma ismérvei (az illusztrációk nem képezik részét a műnek), azaz a kifejezési formában vannak jelen.

Ha különböző szerzők műveinek gyűjteményét, tehát gyűjteményes művet írunk le, akkor az autorizált hozzáférési pontot az előnyben részesített cím (*preferred title*) felhasználásával készítjük el. Ha nincs közös főcím, akkor autorizált hozzáférési pontokat kell biztosítani minden egyes címhez a **700**-as mezőben: a szerző nevét **\$a** almezőben, a címet **\$t** almezőben kell megadnunk. Ebben az esetben az **\$e** almező nem alkalmazható a köz-reműködői minőség meghatározására.

Ha több szerző együttműködve hoz létre egy művet, akkor az első alkotó **100**-as, min-den további pedig **700**-as mezőbe kerül. Az RDA-ban nincs „hármás szabály”, alapvető fontosságú minden alkotó és közreműködő felvétele.

A művek azonosítása szempontjából kiemelt fontosságú az előnyben részesített cím (*preferred title*) azonosítása. Ha a mű címe és a megjelenési forma címe azonos, akkor csak a 245-ös címmezőt szükséges felvenni. Ha ez a két cím eltér egymástól, más MARC 21-mezők felvétele is szükséges. Fordítás esetén például az eredeti cím az előnyben részesített cím (*preferred title*), és a 240-es mezőben kerül rögzítésre. Megjegyzendő, hogy a megállapodásos cím fogalma az RDA-ban is szerepel (*conventional collective title*), főként irodalmi művek esetében alkalmazandó.

A következőkben Jenny Wright azokat a területeket vette sorra, ahol a hagyományos katalogizálási gyakorlat rövidítéseket vagy adatelhagyást alkalmazott, illetve sokkal szigorúbb volt a megengedett adatforrások tekintetében, mint az RDA.

Általános RDA-elv az úgynevezett tükröztetés elve: rögzítsük a szöveget abban a formában, ahogy az a forráson szerepel. Az átírást (pl. kis- és nagybetű kérdése, szimbólumok) az RDA is lehetővé teszi, de a katalogizálás nyelvének sajátosságaihoz kell igazítani. A transzkripció szabályok részeként nem végezhetők korrekciók, vagyis nem adható hozzá a leírásban a [sic!] kiegészítés ahhoz, ami a katalogizáló számára hibának tűnik. Az előadó véleménye szerint ez fontos változás, mert találkozhatunk olyan esetekkel, amikor nehéz eldönteni, hogy valóban hibáról vagy szándékos írásmódról van-e szó. A kiadásjelzést is rövidítés és módosítás nélkül írjuk át. Valamint az eddigi katalogizálási gyakorlattól eltérően a megjelenési adatoknál (264) sem rövidítés, sem latin nyelvű kifejezés nem megengedett. A fizikai terjedelem leírásának céljára alkalmas 300-as mező lehetséges értékei között is kiiktatásra kerülnek a latin nyelvű kifejezések és a rövidítések.

Az előadó zárásként kiemelte, hogy bár a MARC képes befogadni az RDA-adatokat, a rekordstruktúra nem támogatja a mű, kifejezési forma és a megjelenési forma különálló entitásainak jobb megértését, ezek elemei összekeveredve jelennek meg a bibliográfia rekordok különböző pontjain. Az új RDA Toolkit által bevezetésre kerülő néhány új entitásnak és elemnek pedig egyelőre nincs helye a MARC 21-ben.

Dancs Szabolcs (OSZK Országos Könyvtári Szolgáltatások Igazgatósága, mb. igazgató, az Európai RDA Érdekcsoport (EURIG) tagja) *Az RDA implementálása Magyarországon. 7 dal az RDA-ról*⁷ című előadásában hét részben „énekelte meg” a magyarországi RDA történetének indulását, implementálásának eddigi állomásait. Bevezetőjében felvázolta azt a „hosszú, kanyargós” utat, amit bejárva nemzeti könyvtárunk felismerte, hogy elérkezett az idő a magyarországi katalogizálási gyakorlat megújítására, korszerűsítésére.

A formai feltárás Magyarországon az ISBD-alapú MSZ-szabványcsalád, illetve az ezeken alapuló újabb szabályzatok alapján történik. Ennek keretét 2002-től a nemzeti MARC-formátum: a HUNMARC adja. A HUNMARC fejlesztése 2012-ben hivatalosan is befejeződött, és nyilvánvalóvá vált, hogy a jelenlegi szabályozás nem tud lépést tartani a megjelenő új dokumentumtípusokkal és a katalogizálás kibontakozó új irányjaival. Hogyan tovább? A lehetséges választ az ekkorra világszerte egyre nagyobb teret hódító új szabvány: az RDA jelentette.

2015 végén megalakult az Országos Könyvtári Szabványosítási Bizottság (OKSZB), a korábbi Könyvtári és Szakirodalmi Tájékoztatási Szabványosítási Bizottság utódjaként. A Bizottság egyik fő feladata a hazai könyvtárügyet érintő nemzetközi szabványok honosításának kezdeményezése, ezért a 2015–2020 közötti munkatervébe bekerült az RDA implementálási folyamatának elindítása, a legjobb nemzetközi gyakorlatok összegyűjté-

se és felülvizsgálata, valamint az ezt megalapozó könyvtári referenciamodellek fordítása (ICP és FRAD + FRAD, később: IFLA LRM).

Az OSZK-ban 2017-ben indultak el az átültetést célzó folyamatok, amikor megtörtént az RDA magyar fordításáról szóló egyezmény aláírása, és megkezdődött az RDA Reference, az ICP és az IFLA LRM fordítása. Oktatás-előkészítő munka indult elméleti/technikai bemutató kurzusokkal, előadásokkal, újságcikkkel a következő témakörökben: szemantikus web, legjobb megvalósítási gyakorlatok, technikai szempontok, LRM-terminológia, katalogizálás a RIMMF3-ban stb.

2017 decemberében felállt egy intézményközi munkacsoport (RDA-HU), amely jelenleg 20 tagot számlál. A csoportban könyvtári szakembereken kívül múzeumi szakértők, tudományos kutatók, oktatók is helyet kaptak. Összességében elmondható, hogy az átállás szakmai irányítása és végrehajtása, az új szabályrendszer kialakítása és későbbi gondozása főként e munkacsoport tagjainak felelőssége. Konkrét feladataik: az új nemzeti nyelvű könyvtári terminológia kidolgozása, meghonosítása; elméleti és gyakorlati képzési anyagok összeállítása; HUNMARC-MARC21 megfeleltetési táblák készítése, fordítása, a konverzió előkészítése; technikai átállás (tesztkörnyezet, műszaki specifikáció, adatközvetítés RDF-ben stb.). Az OSZK-n belüli magcsoport 3 főből áll, feladatuk a fordítás, a folyamatok koordinálása, a fordítások lektorálása. A nemzeti könyvtár szakemberei ezen túl is részt vállalnak a feladatokban: a bibliográfiai feldolgozásért felelős vezetők közreműködnek a terminológiai döntések, példának okáért a fordítási kérdések megoldásának támogatásában, a szakinformaticai csapat pedig a modellezéshez, a képzésekhez és az RDA-specifikációhoz szükséges technikai környezetet biztosítja.

A KOHA integrált rendszer keretein belül indult a KOHA (Molnár-athon) Projekt. A kezdeményezés az amerikai Jane-athonok mintájára készült, amely során RDA-alapú kapcsolt adatokat hoztak létre Jane Austen művei és a kapcsolódó bibliográfiai források segítségével.

A KOHA egy nyílt forráskódú integrált könyvtári rendszer, amit a nemzeti könyvtár arra használ, hogy modellezze a RDA bevezetésének műszaki megvalósítását MARC 21-környezetben, valamint hogy képzési eszközként rendelkezésre álljon az RDA-alapú MARC 21-keretrendszerben történő katalogizálási folyamat bemutatására.

Az előadó összegzőként az eddig elért eredményeket ismertette, amelyek a következők:

- az IFLA alapvető katalogizáláselméleti dokumentumainak (Nemzetközi Katalogizálási Alapelvek, IFLA könyvtári referenciamodell) fordítása, megjelentetése⁸
- az RDA első kiadása elemkészletének és értékszótárainak magyarítása
- HUNMARC-MARC 21 adatkonverziót előkészítő dokumentumok létrehozása (beleértve az automatizált adatgazdagításhoz szükséges utasításokat)
- oktatási anyagok, képzések
- tesztkörnyezet létrehozása, futtatása
- kísérleti projekt indítása a szemantikus webes publikálás előkészítésére

Mohay Anikó (muzeológus–könyvtáros, múzeumi szakinformaticus, Petőfi Irodalmi Múzeum (PIM)) és **Hubay Miklós** (humáninformatikus, PIM) *Az RDA implementálása és a BIBFRAME Magyarországon* (miniprojekt) című közös előadásában az RDA magyarországi implementálásához kapcsolódó KOHA Projektről, illetve a létrehozott rekordok BIBFRAME-konverziójáról beszélt.

Bevezetőjében Mohay Anikó ismertette az új-zélandi fejlesztésű KOHA integrált könyvtári rendszert. A KOHA a Horowhenua Library Trust nevű könyvtáros szövetség kezdeményezésére jött létre. Két legfontosabb előnye, hogy nyílt forráskódú és platformfüggetlen rendszer, rendelkezik az összes, könyvtári munkához szükséges modullal. Az első telepített verzió 2000-ben jelent meg; Amerikában, Európában és Ausztráliában is használják.

A rendszer kiválóan alkalmas arra, hogy rugalmas, jól használható, de költséghatékony eszközként szolgálja az implementálást és az oktatást. Az első feladat az volt, hogy installálják a legfrissebb verziót. A KOHA dokumentumtípustól függően 10 előre definiált űrlapot tartalmaz, illetve van egy alapűrlap is. Ebből kiindulva a teszteléshez létrehoztak magyar nyelvű űrlapokat (bibliográfiai és authority űrlapokat egyaránt), amelyekben új MARC-mezőket és -almezőket definiáltak szükség szerint. Ezután következett az űrlapok kötelező és alapértelmezett mezőinek beállítása (**008, 040**). Bibliográfiai űrlap készült monográfiák, kéziratok és egyéb források számára, és alapértelmezett authority fájlok kerültek betöltésre, bináris MARC-formátumban. Az almezők paraméterezésére sok beállítást kellett elvégezni: ismételhetőség, megjelenítés, megjelenítendő szöveg, állandó érték, hosszúság, ellenőrzött értékek beállítása stb. Az RDA-alapú katalogizálás egyebek mellett szükségessé tette az új, RDA-elemeket tartalmazó (al)mezők (**336, 337, 338, 340, 344, 347, 348**) bevezetését.

Az RDA-mezők implementálásakor nehézséget okozott, hogy az egyes mezőknél összetartozó értékek találhatóak, (*term, termcode, RDA registry code*), ezeknek az értékeknek a bekerülése a feldolgozás során nem történhet egyesével, hanem a kifejezés kiválasztásával a többi elemnek is automatikusan be kell kerülnie a bibliográfiai leírásba. Ezt a problémát úgy oldották meg, hogy az RDA-mezőkhöz új authority típusokat definiáltak (pl. **337, 338**). A másik gondot az okozta, hogy egy mezőn belül minden almezőhöz (*term, termcode, RDA registry code*) más forráskódértéket kellene rögzíteni, miközben maga a forráskód nem ismételhető egy hívójelen belül, de ez a probléma az egész mező megismétlésével kiküszöbölhető. Kérdésként merült fel, hogy a MARC 21 által jegyzett relátorkifejezések, illetve -kódok, vagy az RDA-kapcsolatjelölők kerüljenek bevezetésre. Végül az időközben magyar nyelvre fordított MARC 21-relátorértékpárok (megnevezés és kód) lettek betöltve a rendszerbe authority rekordként, így onnan emelhetők be a leírás megfelelő mezőibe. Ez a megoldás ugyanakkor problémát okoz, ha egy személy többféle közreműködési minőségben is szerepel.

Ezt követően a teszte szabott és katalogizálási munkára felkészített rendszerben elkezdődött a Molnár-athon projekt rekordjainak elkészítése. A Janes-athon mintájára született elképzelés célja, hogy szemléltesse, az új típusú entitás-kapcsolat alapú RDA-adatmodell hogyan valósítható meg gyakorlati katalogizálás útján. A projekt során authority rekordok készültek a mű és a kifejezési forma szintjén, valamint bibliográfiai rekordok a megjelenési forma szintjén Molnár Ferenc műveiről, illetve az ezekhez kapcsolódó bibliográfiai forrásokról.

Az előadás második felében Hubay Miklós számolt be a KOHA-ban elkészült rekordok BIBFRAME-konverziójáról: egy pilotprojekt keretében 15 db *.mrv* formátumú bibliográfiai rekord tesztkonverziója készült el a szemantikus webes publikálás lehetőségeinek feltérképezésére. A kiindulópont egy bináris MARC-állomány volt, amiből a MARCEdit szoftver BIBFRAME Testbed funkciójának segítségével megtörtént a próbakonverzió.

Ezután az OSZK-ra optimalizált specifikáció, illetve az ennek alapján készült XSLT-stíluslap alapján, külső szakértő bevonásával elkészült a tényleges konverzió RDF-re. A teszt, valamint a specifikáció alapján készült „éles” adathalmaz összehasonlítása értékes tapasztalatokkal járt.

A tesztelés során problémaként jelentkezett a MARC 21-rekordszerkezetben több helyen is előforduló teljes vagy részleges redundancia, amikor ugyanaz, illetve részben ugyanaz az adat több helyen is kódolva lett. Például a média és a hordozó típusáról szóló információ egy rekordon belül háromszor is rögzítésre került: a **337**-es mezőben (*Media Type*), a **007**-es mezőben (*00 – Category of material*) és az LDR mezőben (*06 – Type of record*). Részleges redundanciára példa, amikor a katalogizálás alapját képező szabályzat két helyen (bár nem teljesen ugyanazzal a tartalommal) is kódolva van.

A konverzió során több tulajdonság értéke a tájékoztató MARC-adatmezőkből származik – így tehát egy-egy karakterhely eltévesztése is téves adatokat vagy hibákat generál. A művek tulajdonságai például a következő helyekről származnak: nyelv – **008/35-37**, tartalom típusa – **008/33**. A megjelenési forma tulajdonságainak forrása, például: **007/06-08**, **007/15-17**, **008/18-24**. Kihívást jelentett a BIBFRAME-szótár Kongresszusi Könyvtárbeli kiegészítésének alkalmazása, különösen azokban az esetekben, ahol egyes MARC-mezőket indikátorértékekkel, valamint almezőjelekkel együtt kellett átültetni. Főszabály, hogy az almezők sorrendjét a konverzió során meg kell őrizni.

Hubay röviden kitért a nem latin betűs írásrendszerben rögzített adatok kérdésére. BIBFRAME-ben a mű (*work*) leírásakor alkalmazható transzkripció vagy transliteráció, a példány (*instance*) leírása eredeti írásrendszerben javasolt. Ez természetesen egybecseng a Library of Congress ajánlásával, miszerint a bibliográfiai rekordban nem szerencsés a **880**-as mező használata, az authority rekordban viszont ajánlott az átírás.

Zárásként az előadó a folytatás lehetséges irányairól szólva elmondta, most következhet az authority rekordok konverziója, amihez viszont elengedhetetlen a legmegfelelőbb értékszótár(ak) megtalálása. Ezután következhet a konverzió eredményeinek betöltése a Virtuoso adatbázisba.

Dr. Fülöp Endre (a Monguz Kft. rendszertervező mérnöke) utolsó előadóként *A Qulto Platform szemantikus katalógusa – esettanulmány*⁹ című előadásában egy érdekes kísérleti projektről, a Qulto Platform szemantikus katalógusáról beszélt, amelyben a szerzői jogi információkat összekapcsolják a könyvtári katalógusokkal. Az előadó elmondta, hogy a szemantikus fejlesztésre és az FRBR (Functional Requirements for Bibliographic Records) szemlélet gyakorlati alkalmazására többek között azért van szükség, mert a hagyományos katalógusokban a megjelenési formák leírásai szerepelnek, a különböző kiadások bibliográfiai rekordjai és az ezekhez kapcsolódó példányok, míg a szerzői jog az egyes művekhez kapcsolódik. A szerzői jogi információk bibliográfiai rekordokhoz kapcsolása akkor valósulhat meg, ha abban a *kifejezési forma* és a *mű szintje* is megjelenik. A pilotprojekt a Debreceni Egyetem Egyetemi és Nemzeti Könyvtár munkatársainak szakmai támogatásával valósult meg.

Az előadásban bemutatott szemantikus OPAC-felület, a Qulto Discovery¹⁰ tehát a bibliográfiai tételek funkcionális követelményeire vonatkozó modell szerint készült. Miben különbözik egy FRBR-alapú katalógus egy hagyományos könyvtári katalógustól? A találati listában nemcsak a megjelenési forma szintje látható, hanem az afölötti szintek is. A *műszinten* lévő szerzői jogok lefelé (kifejezési forma, megjelenési forma) öröklődnek,

sőt a kifejezési forma szintjén új szerzőjog-tulajdonosok léphetnek be, példának okáért az adott mű fordítói. A kifejezési formák többszintű hierarchiát alkothatnak, amikor újabb közreműködők (fordítók, illusztrátorok, átdolgozók) adódnak az elsődleges kifejezési formához. Például egy adott szerzőre történő keresés esetén a találati lista élén a művek szerepelnek, de ha szerzőre és adott nyelvre keresünk, akkor a találati halmaz első elemei az adott nyelvű kifejezési formák lesznek. Shakespeare *Hamletjének* különböző magyar fordításai tehát külön kifejezési formaként értelmezendők.

A *mű*rekordok úgy épülnek fel, hogy egy részük a megszokott könyvtári katalógus képét, struktúráját mutatja, de új elemként megjelenik egy fastruktúra, amely leképezi, hogy az adott mű alá milyen entitások tartoznak. Az illusztrációk, előszók, ajánlások stb. külön entitásként vannak feltüntetve.

Az előadó felhívja figyelmünket arra, hogy bár az elnevezés FRBR-katalógus, de magát a modellt bizonyos változtatásokkal vették át, így gyakorlatilag az FRBR-modell szerzői jogra adaptált változataról van szó. A legfelső, *mű*sintz megfelelteshető a modellnek, viszont a kifejezési forma szintjét szerzői jogi szempontból definiálták. Fő kritériuma, hogy olyan szellemi alkotásról, teljesítményről van szó, amely egy másik teljesítményre épül, mégpedig olyan értelemben, hogy a szerzői jogi jogosultak körét öröklő a fölötté lévő szinttől, viszont új szerzői jogi jogosultak is hozzáadódhatnak az előzőekhez. Például műfordítás esetén az eredeti mű szerzője is szerzői jogi jogosult, de fordításnál a fordító, átdolgozó is azzá válik. A kifejezési forma ebben az értelemben tehát többszintű hierarchiát hozhat létre, de ha az eredeti szerző, eredeti nyelvű és formájú műve ölt benne testet, ebben a modellben nem indokolt felvenni a kifejezési forma szintjét.

Hogyan választottak be leírásokat a katalógusba? A projekt során automatikusan végezték el a Debreceni Egyetem Egyetemi és Nemzeti Könyvtár katalógusának ferberizációját. Nem a teljes katalógust alakították át, hanem egy olyan részhalmazt, a magyar regények leíró rekordjainak halmazát, amely alkalmasnak tűnt a ferberizációra. Az átalakítás kapcsán oda kellett figyelni a hibalehetőségekre, például el kellett kerülni, hogy a különbözőképpen írt címek miatt ugyanarról a műről több műrekord készüljön.

A projekthez szorosan kapcsolódik egy új katalogizáló modul, a Qulto ReCatalogue fejlesztése. Egy könyvtár teljes katalógusának ferberizációja sok hibalehetőséget rejt magában és az adatok kiegészítése nélkül sok esetben nem is oldható meg, ezért szükség van rekatalogizáló munkára is a szemantikai háló továbbépítéséhez. Az előadó az új modulról szólván kiemelte, hogy kompatibilis a Z39.50-es protokollal, és többféle nézet bemutatására képes (MARC, RDF, RDA, szemantikus gráf nézet).

Jegyzetek

1. Forrás: <http://www.rda-rsc.org/europe/news> (2019.06.07.)
2. Forrás: <http://www.rda-jsc.org/archivedsite/rda.html> (2019.06.07.)
3. Forrás: <https://www.rdatoolkit.org/3Rproject/announcement> (2019.06.07.)
4. http://www.rda-rsc.org/sites/all/files/RDA_presentation_Budapest2019.ppt (2019.06.07.)
5. http://www.rda-rsc.org/sites/all/files/2019_Behrens_RDA%20Implementation.pdf (2019.06.07.)
6. <https://wiki.dnb.de/display/RDAINFO/RDA-Info> (2019.06.07.)
7. http://www.rda-rsc.org/sites/all/files/Implementation_of_RDA_in_Hungary_SzDancs.pdf (2019.06.07.)

8. https://www.ifla.org/files/assets/cataloguing/frbr-lrm/ifa-lrm-august-2017_rev201712-hu.pdf (2019.06.07.)
9. <http://www.rda-rsc.org/sites/all/files/eurig2019EFulop.pdf> (2019.06.07.)
10. <http://opac3.frbr.monguz.hu/> (2019.06.07.)

Csoportkép a konferencia résztvevőiről a Budavári Palota erkélyén (Fotó: Országos Széchényi Könyvtár)

Szakmai együttműködést kötött az OSZK és az MMA

A Magyar Művészeti Akadémia Művészetelméleti és Módszertani Kutatóintézete 2019 áprilisával megállapodást kötött az Országos Széchényi Könyvtárral mint kutatóintézettel közös céljaik megvalósítása érdekében.

Az OSZK és az MMA 2018 januárjában fűzte szorosabbra együttműködését, mely többretegű, így a könyvkiadástól a tematikus nagykiállításokig és a közös konferenciáig számos területre kiterjed. Mindezek alapja az OSZK részéről a páratlan gyűjtemény és a felkészült szakértői, kutatói gárda.

Az együttműködés első konkrét eredményeként 2018 őszén az MMA támogatásával zajlott az OSZK Tudományos igazgatósága által szervezett Kuncz Aladár-émlékkonferencia, melynek tanulmánykötete (az OSZK és az MMA kiadója révén) az Ünnepi Könyvhétre időzítve látott napvilágot. A kötetet a tervek szerint a jövőben rendszeres közös kiadványok, díszalbumok és forrásközlések követik. A 2020-as tervek között szerepel továbbá egy közös Trianon-kiállítás megrendezése, valamint ehhez kapcsolódóan szakmai programok, kerekasztal-beszélgetések megszervezése. Mindezek mellett – a fotóművészet, a színház- és zenetörténet, plakátművészet és egyéb művészeti területekkel kapcsolatban – évente egy-egy tematikus konferencia megszervezése is szerepel az elképzelések között, melyeket a most megkötött kutatóintézeti keret-megállapodás is megerősít.

(Forrás: <http://www.oszk.hu/>)

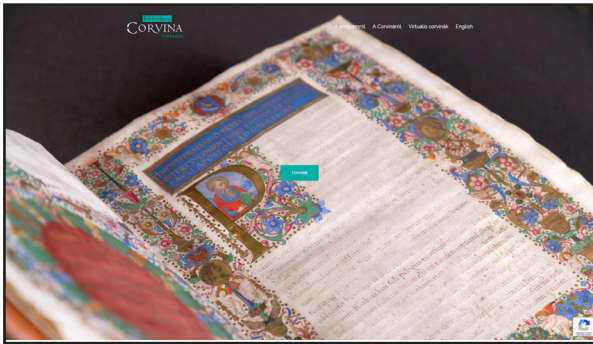

Sudár Annamária

Bibliotheca Corvina Virtualis

Az OSZK megújult tematikus szolgáltatása

Az Országos Széchényi Könyvtár (OSZK) 2018/2019-es nagy sikerű, *A Corvina könyvtár budai műhelye* című kiállításának¹ megnyitásával egy időben indult útjának a Bibliotheca Corvina Virtualis elnevezésű megújított internetes szolgáltatás (<http://corvina.hu>), melynek távlati célja – amint azt a címe is sugallja – Hunyadi Mátyás magyar király (1458–1490) uralkodói könyvtára, a Bibliotheca Corvina fennmaradt és azonosított köteteinek virtuális rekonstrukciója. A honlap készítői – az OSZK évtizedek óta tartó Corvina-programjának részeként – a 2002-ben publikált első, Bibliotheca Corvina Digitalis című változatot gondolták újra – megújítva az arculatot és az informatikai hátteret, a tartalmat pedig nagymértékben gazdagítva.

A megújult corvinahonlap nyitóoldala: Bibliotheca Corvina Virtualis

Az új szolgáltatás, az installáció részeként, kivetítőn is elérhető volt a kiállítás előterében, kapcsolódva annak tematikájához, a budai műhelyhez. A tárlat azt mutatta be, hogy az itáliai kódexek megrendelése mellett a Budán működő műhelyben is készültek az itáliaiakhoz hasonlóan értékes, díszes kéziratok, a megrendelő pedig nemcsak a király volt, hanem – őt követve – magas rangú főpapok is adtak megbízásokat. A kiállításon így amel-

lett, hogy látható volt csaknem az összes hazánkban őrzött corvina és számos külföldről érkezett kötet, több olyan pompás kódexet is megtekinthettek a látogatók, amelyek nem voltak a Corvina könyvtár részei.²

A kiállítás és a honlap, noha kapcsolódtak egymáshoz, részben tehát más narratíva mentén jöttek létre. Előbbi a budai műhelyt állította középpontba, utóbbi pedig célul tűzte ki a világban corvinaként azonosított kódexek, kisebb részben ősymotatványok – a lehetőségek szerinti – teljes körű bemutatását, középpontba állítva a honlap bevezetőjében is olvasható igényt, miszerint „a szolgáltatás fóruma kíván lenni az örvendetesen megújuló corvinakutatásnak is”.

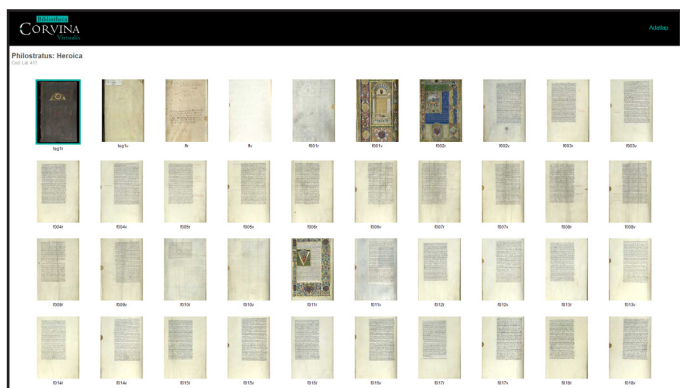

A Corvina könyvtár budai műhelye – a kiállítás installációjának részlete (Fotó: Karasz Lajos)

Az egykori Corvina könyvtár fennmaradt darabjai – hozzávetőlegesen 220 corvina – Európa és az Egyesült Államok könyvtáraiban, mintegy ötven gyűjteményben található. Magyarországon öt közgyűjteményben ötvenöt corvinát őrzünk, ebből harminchetet az Országos Széchényi Könyvtárban. (Az eddigi, általánosan elterjedt harmincötös számot a Thuróczy-krónika corvina-másodpéldánya [Inc. 1143b] növeli meg, illetve az tény, hogy Bonfini magyar történelmének több jelzet alatt [Cod. Lat. 434, Cod. Lat. 542] állományba vett töredékeit két adatlapon, külön-külön közöljük.) A szolgáltatásban összesen 235 corvinatétel szerepel, mivel jegyzékünkbe felvettük azokat a kódexeket is, amelyekről *Angela Dillon Bussi* néhány évvel ezelőtt meggyőzően bizonyította, hogy azonosak lehetnek azokkal, amelyek Mátyás számára készültek Firenzében, ám a király halála miatt már nem jutottak el Magyarországra, később pedig a Mediciek könyvtárába kerültek.

A szolgáltatás megújításának előfeltétele az OSZK-ban őrzött corvinák részleges újra fotózása volt. A nagy elővigyázatosságot igénylő folyamat – több száz új felvétel elkészítése – a nemzeti könyvtár Digitalizáló Osztályán folyt. Ennek a folyamatnak része volt a csaknem másfél évtizede készült és a korábbi honlapon közzétett fotók teljes körű ellenőrzése, a sérült állományok javítása, az esetleges hiányzó képek pótlása és a jelzetek behasonlítása. A nagy figyelmet igénylő munkafolyamatot a Kézirattár és a Webtartalomkoordinációs Osztály együtt végezte el. Ennek köszönhetően az OSZK-ban őrzött cor-

vinák minden egyes oldala és kötéseik – több ezer részletgazdag, a kutatói igényeknek is megfelelő kép – végignézhetők a megújult honlapon.

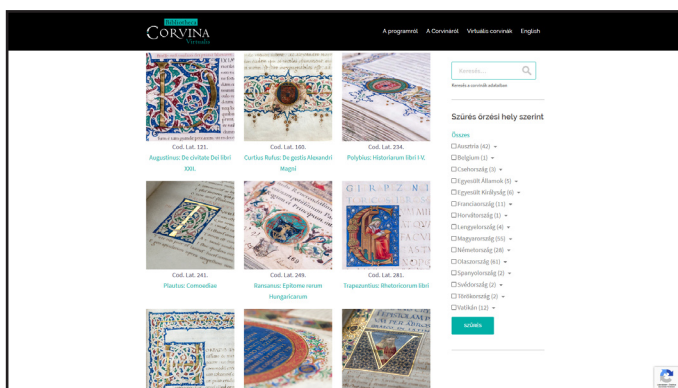
A Philostratus-corvina (Cod. Lat. 417) oldalai az adatbázisban

Több mint hétszáz új, művészi igényű fényképfelvétel, úgynevezett dekorációs fotó is készült az OSZK-ban őrzött corvinákról az OSZK Történeti Interjúk Tára stúdióhelyiségében. A felvételek egy részét díszgalériákban mutatjuk meg az egyes corvinák adatlapoldalán, s közülük több megjelent már a sajtóban is a corvinakiállításához kapcsolódóan. A művészi fényképfelvételeket, melyeknek nagy felbontású változatai az OSZK digitális gyűjteményébe kerültek, a honlap arcuattervezője, Török Máté készítette.

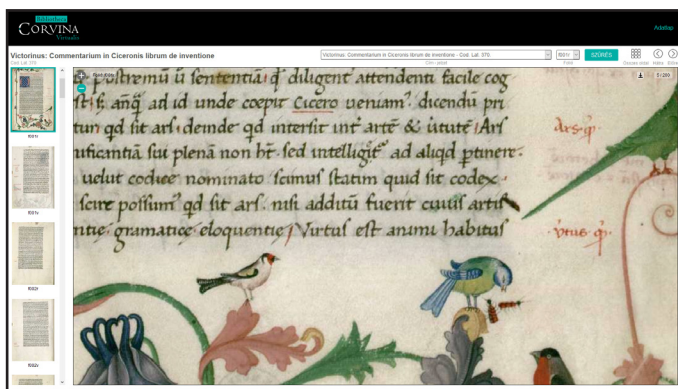
Cod. Lat. 345 – Egy fénykép a Török Máté által készített mintegy hétszáz dekorációs fotóból

A szolgáltatás szíve a *Virtuális corvinák* menüpont, amelyre kattintva a corvinák teljes listájához jutunk, s amely egy-egy dekorációs képpel és jelzettel együtt jeleníti meg az egyes tételeket. Először a Magyarországon őrzött 55 tétel, utána pedig a külföldön őrzöttek következnek a listában, de igény szerint az őrzőhelyek szerint is szűrhetünk. A dekorációs képre kattintva érjük el az adott corvina adatlapját.

A corvinák listája a gyűjtemények szerinti szűréssel

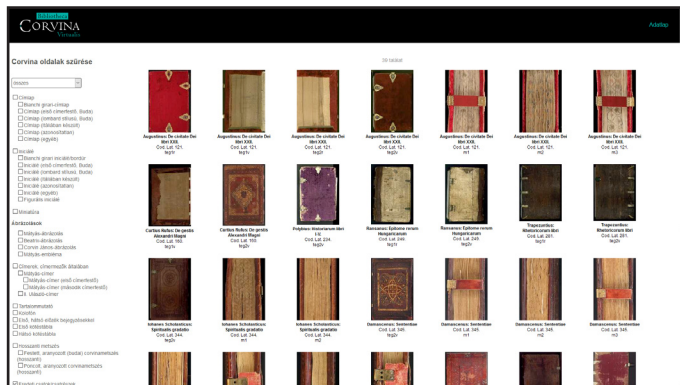
A magyarországi corvinák esetében gazdag adattartalom, a külföldi corvináknál pedig – egy-két kivételtől eltekintve – egyelőre az őrzőhelyre vonatkozó adatok szerepelnek az oldalakon. Az adatlapon keresztül juthatunk el az adatbázisba is, amelyben jelenleg 64 corvina digitalizált változata érhető el teljes egészében. A kiválasztott corvina oldalait lapozva ki is nagyíthatjuk a képeket. A nagyíthatóság mértéke lehetővé teszi az egyes oldalak díszítőmotívumainak és írásképeinek aprólékos tanulmányozását is.

Cod. Lat. 370 – A folio recto részletnagyítása az adatbázisban

Az OSZK-ban őrzött, fentebb már említett corvinák mellett a másik négy magyarországi gyűjteményben őrzött 18 corvina teljes képállománya is elérhető a szolgáltatásban. Ezúton is köszönjük a társintézményeknek – ELTE Egyetemi Könyvtár, Budapest; MTA Könyvtár és Információs Központ, Budapest; Esztergomi Főszékesegyházi Könyvtár; Egyházmegyei Kincstár és Könyvtár, Győr –, hogy hozzájárultak a gyűjteményeikben őrzött corvinák digitalizált változatainak közzétételéhez, s külön köszönjük Szalai Katalinnak, az Esztergomi Főszékesegyházi Könyvtár igazgatójának, hogy kérésünkre soron kívül elküldte a „lövöldi” corvina korábban digitalizált állományából hiányzó kötésképeket is. A magyarországi gyűjtemények mellett a wolfenbütteli Herzog August Bibliothek is engedélyezte az ott őrzött kilenc corvina közzétételét.

Az adatbázis arra is lehetőséget ad, hogy a *Szűrés* menüpontra kattintva közel negyven szempont szerint keressünk a 64 corvina képállományában. A keresési szempontokat – csakúgy, mint az adatlapok mezőit, illetve adataikat – a kiállítás kurátora, a honlap szakmai felelőse, Zsupán Edina, az MTA-OSZK Res Libraria Hungariae Kutatócsoport munkatársa határozta meg.

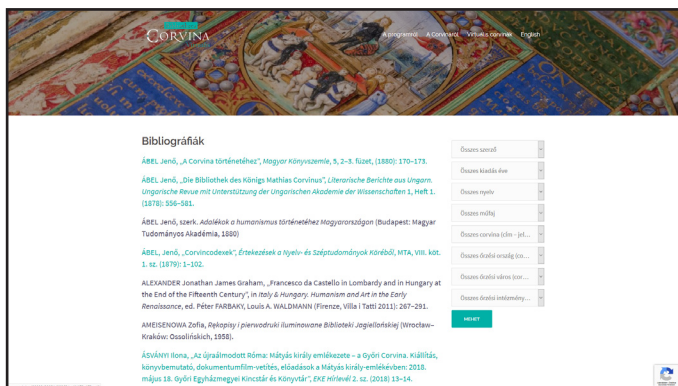
Eredeti csatok / csatrészek – Szűrés eredmény az adatbázis jelenleg elérhető 64 teljes corvinájában

Az adatlapokról indulva egy kattintással elérhetjük mintegy másfélszáz külföldön őrzött corvina őrzőhelyeiken publikált digitalizált oldalképeit is. Távlatos célunk, hogy ezek közül a digitalizált tételek közül minél többet publikálhassunk a szolgáltatás adatbázisán keresztül is – ezáltal még teljesebbé téve a corvinaoldalak közötti szűrések találati halmazait. Ennek érdekében is kezdeményeztük a Corvina-munkacsoport megalapítását, melynek sokrétű feladatai közül az egyik legfontosabb a magyar és a külföldi gyűjteményekkel való kapcsolattartás lenne.

A Webartalom-koordinációs Osztály Zsupán Edina szakmai felelőssel együtt határozta meg a honlap narratívájának struktúráját és tartalmát. A narratívaszövegek középpontja a *Történet* almenüponthoz tartozó szöveg, a honlap számára készült négy szöveg, amelyeket újabbak követnek majd a struktúra által megszabott³ rendben. A szövegeket – a könyvkötésről készült összefoglaló munka kivételével, melyet Tóth Zsuzsanna, az OSZK főrestaurátora jegyez – szintén Zsupán Edina írta.

Az egyes adatlapokról elérhető az adott corvinához tartozó bibliográfia is. Ezek a tételek a corvinatémához készült *Bibliográfiák* almenüponthoz tartozó generálódnak. A honlap elkészítése kapcsán e menüponthoz tartozó és a szűrés feltételrendszer struktúrájának kialakítása volt az elsődleges feladat. Az ehhez szükséges mintegy háromszáz tételt számláló bibliográfiát Mann Jolán, a Webartalom-koordinációs Osztály munkatársa szerkesztette.

A honlap bibliográfiái nyitott rendszerek, s kínálják a lehetőséget, hogy a kutatók gazdagítsák azt – például a szolgáltatás láblécéből elérhető űrlapon (kapcsolat: <https://corvina.hu/hu/kapcsolat/>) keresztül beküldött tétellekkel, hogy így a bibliográfiák *valóban* folyamatosan gyarapodó tartalmak lehessenek.

A Bibliográfiák menüpont oldala a szűrési feltételekkel. Elsőként az összes – jelenleg kb. 300 bibliográfiai tétel betöltődik a szerzők betűrendjében

Az új szolgáltatás egyik kiemelkedően fontos új tartalma az OSZK restaurátorai – Tóth Zsuzsanna és Vilcek Andrea – által készített új kötésleírások sora, amelyek szintén az adatlapoldalakról érhetőek el. Az aprólékos munkával készült leírások az OSZK-ban őrzött corvinákat mutatják be. A szövegeket több száz új, eddig még nem publikált, kötésekről készült fotó, Tóth Zsuzsanna munkái kísérik. A jövő kihívásai közé tartozik az összes magyarországi corvina részletező kötésleírásának elkészítése, amelynek előfeltétele az intézményközi kapcsolatfelvétel.

A csatot rögzítő fej nélküli vasszög (Cod. Lat. 234) – Egy kép Tóth Zsuzsanna több száz, az OSZK-ban őrzött corvinák kötéseit bemutató részletgazdag fotóiból

A kutatók és a nagyközönség számára is fontos kiegészítő tartalom az *Érdekessegek* menüpont, amely reményeink szerint a későbbiekben szintén gyarapodni fog. A *Mátyás-emblémák* almenüben a nyolc Mátyás-emblémára hozunk egy-egy példát, a *Mátyás-ábrázolások* című összeállítás pedig példa arra is, hogy egy korábban készült válogatás (Mesék Mátyás királyról – <http://matyasmesek.oszk.hu/> – című honlap, 2008) adaptált változata újból felhasználható egy új kontextus részeként.⁴ A *Végh Gyula akvarelljeit* bemutató rész-

ben az OSZK Kézirattárában őrzött hagyatéék egyik kötetének képeit publikáltuk. Végh Gyula (1870–1951) művészettörténész, könyvgyűjtő, könyvtörténész, rajz- és festőművész, a Magyar Bibliophil Társaság egykori elnöke és az Iparművészeti Múzeum egykori igazgatója Fitz Józsefnek, az OSZK egykori főigazgatójának (1934–1945) megbízásából készítette el a corvinákat ábrázoló akvarelljeit. Ezeknek a képeknek a digitalizálása is a honlap előkészítő munkálatai során készült el, s a megújult corvinahonlap tette őket először hozzáférhetővé a nagyközönség számára is.

Az OSZK Cod. Lat. 234 jelzetű kódexének hosszmetrésze, csatja és fejmetszése (A), valamint az OSZK Cod. Lat. 281 hosszmetrésze (B) (Végh Gyula akvarellje)

A *Multimédia* cím alatt jelenleg tíz kisfilm nézhető meg – köztük a 2015-ös milánói világiállításra készített corvinákat bemutató munka, illetve az OSZK-ban őrzött corvinák fotózásairól készült werkfilmek. A jelenleg elérhető multimédia-tartalom Tóth Péter közreműködésével készült el.

A WordPress CMS-alapokra épített szolgáltatás fejlesztője Tímár Csaba volt.

A Bibliotheca Corvina Virtualis magyar és angol nyelven is elérhető. A honlap szövegeit Zimányi Katalin fordította. A szolgáltatásban publikált csaknem 24 000 (!) fotó (corvinaoldalak, kötésképek, dekorációs fotók, a narratívát kísérő képek)⁵ szerkesztése, utómunkája, valamint a honlap feltöltése Gondos Gábor, Kálóczi Csilla és Szalai István munkája.⁶

Az új corvinahonlap az OSZK történetének nehéz periódusában, az intézmény informatikai megújulását előkészítő időszakban készült. A szolgáltatás bemutatása óta eltelt időben a Webartalom-koordinációs Osztály részben továbbfejlesztette és gyarapította is a szolgáltatást. Az egyes corvinákat bemutató adatlapokat átalakítottuk, így átláthatóbbá vált, hogy jelenleg milyen kapcsolódó digitális tartalom érhető el az egyes corvinákról – különös tekintettel a digitalizált *teljes* kötetekre. Számos újabb, a külföldi gyűjteményekben már közzétett digitalizált corvina elérési útját is beköthöttük az adatlapoldalakra. Zsupán Edinával együttműködve e sorok írásával egyidőben folyik *A Corvina könyvtár budai műhelye* című kiállításához kapcsolódó vezetőfüzet tartalmainak honlapra való adaptálása és publikálása, illetve folytatódik az OSZK-ban őrzött corvinák kötetstörténeti szövegeinek angol fordítása is. (Jelenleg 17 kötésleírás angol fordítása érhető el a szolgáltatásban.)

A Trapezuntius-corvina díszoldalának egy részlete a 1000 Ft-os bankjegyén – Érdekességek menüpont

Az elkövetkező években – együttműködve a corvinakutatás magyarországi és külföldi szereplőivel, valamint a kódexeket őrző gyűjteményekkel – szeretnénk továbbra is folyamatosan gyarapítani, illetve igény szerint alakítani a corvinahonlapot. Célunk, hogy *szolgáltatásunk keretében* minél többet megjeleníthessünk az Európában és az Egyesült Államokban őrzött corvinakódexek és ősnymtatványok virtuális változataiból is.

Jegyzetek

1. A Corvina könyvtár budai műhelye – kiállítás az Országos Széchényi Könyvtárban 2018. november 6. és 2019. február 10. között.
2. A kiállításról bővebben: <http://www.oszk.hu/corvina-konyvtar-budai-muhelye-kiallitas> (2019.06.12.)
3. A Történet menüpont tartalma: A corvina-fogalom, A könyvtár története, Scriptorok, Könyvfestészet, Könyvkötés, Kutatástörténet, Magyar reneszánsz könyvtárak.
4. A Mátyás-ábrázolások válogatása és a hozzájuk kapcsolódó szöveg Tóvizi Ágnes (OSZK, Régi Nyomtatványok Tára) munkája.
5. A honlapon keresztül publikált képállomány megoszlása: 19.471 corvinaoldal képe az adatbázisban, valamint 4391 narratívát kísérő fotó.
6. A bekezdésben felsorolt kollégák a Webtartalom-koordinációs Osztály munkatársai.

Bibliotheca
CORVINA
 Virtualis

Elbe István

Az őrzők számvetése

Mostanában több helyről is azzal a váddal illetnek bennünket, hogy nem látatjuk eléggé magunkat, nem mutatjuk be kellő részletességgel a nemzeti könyvtár feladatait, éppen futó programját. Ezért is történhet meg az, hogy a sajtó összehord hetet-havat, és különböző találgatások jelennek meg a könyvtár jövőjét illetően. Könnyű mentség lenne – még akkor is, ha részben igaz –, hogy a könyvtárosok nem szeretik a rivaldafényt, azért választották ezt a szakmát, mert itt el lehet bújni a könyvek közé, és békés körülmények között, gőzhangya szorgalommal lehet feldolgozni és rendszerezni az információkat. Tény és való, az Országos Széchényi Könyvtárral mostanában sokat foglalkozik a (bulvár)sajtó, és olvasva a cikkeket megállapítható, hogy legtöbbször vajmi kevés fogalma van arról, hogy mit is csinálunk mi itt, ebben az irdatlanul nagy épületben, a Budavári Palotában. Sok esetben sajnos még a könyvtár alapítójának személyével sincsenek tisztában, rendre megspórolnak egy ékezetet Széchényi Ferenc nevéből. Az viszont komolyabb gond, hogy lassan már 20 éve a döntéshozók sem képesek pozicionálni a magyar nemzet könyvtárát. Közben Európa tőlünk nyugatra és keletre eső tájain sorra megépültek a korszerű, modern könyvtárak, legtöbbször az adott állam presztízsbetűzésaként, néha már-már túlzottan gigantikus vagy futurisztikus külsővel, sokszor neves építészek tervei alapján. Elég lenne csak követni a jó példát. De javasolom, lebbentsük fel a fátylat legalább egy részterületről, és nézzük meg, mi folyik a kulisszák mögött a nemzeti könyvtárban. Itt van mindjárt a *Bibliotheca Scientiae et Artis* sorozat 11. kötete, amely ráadásul a könyvtár alapításának 215. évfordulója alkalmából született, témája a nemzeti könyvtár alapítója és gyűjteményei.

Most, amikor első számú nemzeti intézményünk komoly változás előtt áll, amelynek tétje egy modern, minden értelemben 21. századi kulturális intézmény megszületése, érdemes számot vetni a tudományos kutatások területén eddig elért eredményekről, és felvázolni a még ránk váró teendőket. Informatikai algoritmusokkal teleírt világunkban hajlamosak vagyunk elfelejteni, hogy még nagyon sok feltáratlan terület van, amelynek legnagyobb részét analóg módon kell feldolgoznunk ahhoz, hogy nyugodt szívvel léphessünk a digitális térbe. Tömören fogalmazhatunk úgy is: ameddig ezeket a feladatokat nem végezzük el, a 20. század fogságában maradunk. Az intézményben folyó tudományos

kutatásoknak is elsősorban ezt a célt kell szolgálniuk: a még feltáratlan, vagy csak részlegesen feltárt területek mielőbbi tudományos igényű feldolgozását és elérhetővé tételét. Ez az igazi kihívás, tudományos kutatóhoz és könyvtárhoz méltó feladat, és nem is kevés!

A kötet szerkesztői, Deák Eszter és Dede Franciska szép ívet húzva három fejezetbe sorolták a tanulmányokat. A kötet bemutatása során én ezt a sorrendet egy kicsit összekuszáltam, és előtérbe helyeztem azokat a tanulmányokat, amelyek az alapító gyűjteményével foglalkoznak.

Miskolczy Ambrus professzor felvezető tanulmánya megfelelő keretet és alapot ad arra, hogy Széchényi Ferencet és életművét elhelyezzük a történelmi térben és időben. Ebből kiindulva könnyebben felmérhető a könyvtáralapítás jelentősége és a magyar, illetve nemzetközi kulturális életre gyakorolt hatása. Széchényi Ferenc maga korában nemcsak mecénás, hanem nagyon jó PR-szakember is volt. A könyvtárosokkal ellentétben ő tudta, hogy nem elég valami nagyot tenni, de azt megfelelő módon reklámozni is kell. Ezért kinyomtatta könyvtára katalógusát, és elküldte szerte az országba és a határokon túlra befolyásos, a kultúrát támogató tudósoknak és politikusoknak. Cselekedetét nem lehet öncélúnak tekinteni, a becsvágy mellett a magyar hazán belüli példamutatás vezérelte, ezzel mintegy felhívást intézett a kortársakhoz: tessék a nemzet kulturális felemelkedése érdekében áldozatot hozni! Az idegen nemzetek fiainak pedig meg szeretne volna mutatni, hogy a Habsburg császár birodalmán belül létezik egy művelt nép, amely önálló helyet követel magának Európa kulturális térképén.

Deák Eszter tanulmányában az alapítót mint kulturális mecénást mutatja be a könyvtára gyarapítása érdekében kifejtett széles körű levelezése tükrében. „Széchényi könyvkereskedőinek az 1795–1800 közötti időszakból fennmaradt levelei és a mellékelt könyvjegyzékek bizonyítják, milyen intenzitással folyt ebben az időben a hungarikavásárlás, s értékes adalékot nyújtanak arra nézve is, hogy az egyes művek milyen forrásokból és milyen közvetítéssel kerültek be a nemzeti könyvgyűjteménybe.” (38. p.)

A tanulmány egyúttal összegzése is az eddig végzett kutatásoknak, amelyek a Széchényi-tudástár egyik bázisát adják. A Széchényi-tudástár ugyanis az Országos Könyvtári Rendszer-projekt keretében a könyvtár 21. századi megújulásának egyik alapköve lesz. Az alapító munkássága és az alapgyűjtemény elérhető lesz a virtuális térben is, és a magyar művelődéstörténeti kutatásoknak megkerülhetetlen forrásává válhat.

A Széchényi-tudástár másik bázisa maga az alapgyűjtemény, amelyről *Matolay Katalin* tanulmányában olvashatunk. Széchényi Ferenc az 1802-es alapítást követően haláláig, 1820-ig gyarapította a könyvtár állományát. A könyvek mellett kisnyomtatványok, kéziratok, oklevelek, kották, térképek, metszetek, címerek gazdagították a gyűjteményt. Az alapítói könyvtár nyomtatványgyűjteményét egészen az 1868–74-es átfogó könyvtárrendezésig, az úgynevezett müncheni szakrendszerre való áttérésig, külön egységként kezelték. Ezt követően a könyvek és egyéb nyomtatványok szakrendi bontásban a könyvtár egységes állományába tagozódtak be. Az alapítás 200. évfordulóján született meg az az elhatározás, hogy ismét rekonstruálják az alapkönyvtárat. Ennek eredményeként jött létre az 5. emeleti főigazgatói folyosón látható állandó kiállítás. Matolay Katalin a rekonstrukció nehézségeit, ezen belül az első félbemaradt kísérlet tapasztalatait taglalja. A tanulmány szerzőjének vezetésével, a könyvtár keretében működő Retrospektív Feldolgozó Osztály egyik kiemelt feladata az alapítói kötetek számbavétele és legalább a virtuális rekonstrukció meg-

valósítása. A munka óriási kultúrtörténeti jelentősége akkor érthető igazán, ha figyelembe vesszük, hogy az alapítói kötetek mellett számos jelentős magángyűjtemény olvadt a nagy egészbe. Kölcsey könyvtárát már sikerült rekonstruálni, de például még a törzsgyűjteményben „lappang” Batsányi könyvtára, hogy csak egyet említsék a jó néhány hagyaték közül. Szintén a Széchényi-tudástárat gazdagítja az alapító könyvgyűjteményében található könyvek tudományos szintű kötetstörténeti vizsgálata.

Érdi Marianne tanulmánya a Széchényi-gyűjteményben található kötetstípusok stílusjegyeit mutatja be, összehasonlítva a késő barokk kor európai könyvkötészetének és díszítőművészetének jellegzetes vonásaival. A tanulmány részletesen bemutatja a kor manufaktúráját és iparművészetét, a könyv kötése során alkalmazott különböző technikákat, amelyek egyedisége szintén számos kultúrtörténeti információt tartalmaz. E tanulmány is bizonyosság arra, hogy a nemzeti könyvtár Restauráló és Kötészeti Osztályán a napi feladatok ellátása mellett magas szintű tudományos kutatás folyik.

Csak mostanában lép át a zenetörténészek szűk társaságán, és kezd beépülni a köztudatba a Széchényi család zenei jártassága és némely tagjának zeneszerzői ambíciója. *Kelemen Éva* tanulmányából megtudhatjuk többek között, hogy a Zeneműtárunk alapjait is Széchényi Ferenc vetette meg, aki „tervszerűen bővítette családi kottatárát: zongoraszonátákat, -variációkat és népszerű operaátiratokat vásároltatott vagy másoltatott.” (46. p.) A család zene iránti rajongása és szeretete Ferenc gróf nagyobbik fiában, Lajosban bontakozott ki leginkább. Több hangszeren játszott és zenedarabokat is komponált. Gyerekei mellé Mátray Gábor személyében zenetudóst fogadott nevelőnek, aki később majd 30 éven keresztül vezette a Széchényi Könyvtárat, és komoly zeneműgyűjteményekkel gyarapította azt. Ezután felmerülhet-e valakiben is a kérdés, hogy a Zeneműtár nem szerves része a Széchényi Ferenc által alapított könyvtárnak? A tanulmány az egyenes ági leszármazottak zenei műveltségének és tudásának bemutatásával folytatódik. Igazi kalandos eseményekről és kuriózumokról olvashatunk még. Például, hogyan érkezett meg Széchényi Ödön – a későbbi Tűzpassa – Párizsba, az 1867-es világiállításra, és ki üdvözölte őt elsőként? A zeneszerető Széchényi családhoz kapcsolódik *Mikusi Balázs* nyomozása is. A detektívregényeket megszégyenítő, lebilincselő stílusban írt tanulmányának már a címe is rejtély: *Ki volt „Graf Zizjini”?* Az oknyomozó írás Haydn-kottatár rekonstrukciójához nyújt érdekes adalékokat.

Az alapítói gyűjteményegységek bemutatásának sorát a térképgyűjtemény ismertetése zárja, amely Széchényi Ferenc legkedvesebb állományegysége volt, és amelyet haláláig féltő gonddal gyarapított. Ennek ellenére a kor szokása szerint a nem könyv jellegű dokumentumokra a könyvtár őrői nem fordítottak kellő hangsúlyt, és az átadás-átvételkor sok esetben nem készültek tételes leírások, ezért sokkal erősebben ki voltak téve az elkallódás veszélyének. Így hát az utókorra maradt az a komoly feladat, hogy feltárja, megfejtse, majd elvarrja a szálakat. Ennek a nehéz feladatnak a bemutatására most *Dankó György* vállalkozott Széchényi Ferenc térképeiről írott munkájában. A tanulmány, hasonlóan az előzőkben már említettekhez, számadatokkal alátámasztott összegzése az elvégzett kutatásnak és kijelölése a még hátralevő feladatoknak. Ugyanakkor itt is találkozunk rejtéllyel, amely további kutatásokra ösztönöz. Sherlock Holmes legyen a talpán, aki el tudja dönteni például, hogy vajon a Széchényi Könyvtár első igazgatója, Miller Jakab Ferdinánd, az engedély nélküli könyveladásokat leplezendő, távolította el a grófi ex librist az egyik

kötetből, és helyezte bele a magáét, vagy ténylegesen ő szerezte meg később ezt az értékes művet.

Külön színfoltjai a tanulmánykötetnek a speciális gyűjteményrészek és az egyes dokumentumok kutatási eredményeiről szóló beszámolók.

Széchenyi Ferenc példáját sokan követték, ennek köszönhetően számos hagyaték került a nemzeti könyvtár birtokába, de a hungarikagyűjtemények sorából is kiemelkedő Apponyi Sándor könyvadomány. Talán épp a könyvritkaságok értéke miatt vetült kevesebb figyelem feleségének, Eszterházy Alexandrának az ajándékozására.

Zichy Mihály a feledés homályából hozza elénk, és mutatja be Apponyi Sándorné adományát. *Simon Bernadett* az 1896-os millenniumi kiállítás helyszínére, a Városligetbe kalauzol bennünket, ahol a Magyar Nemzeti Múzeum, és ezen belül a Széchenyi Könyvtár is bemutatkozott. A kiállított tárgyakat, így a könyvtár gyűjteményének értékes darabjait is „szakemberekből álló zsűri értékelte”, függetlenül attól, „hogy azok nem hatottak az újdonság erejével”. Elődeink ugyanis nagyra értékelték, hogy a könyvtár munkatársai „A kincsek tudományos igényű feldolgozásával, illetve megmentésével az utókor számára a kiállítás hármas célját: a múlt, jelen és jövő együttes megjelenítését tették lehetővé.” (154. p.) A könyvekbe írt tulajdonosi bejegyzések sokszor fontos művelődéstörténeti adalékul szolgálnak és egy-egy dokumentum sorsáról is sokat elmondanak.

Dalloul Zaynab tanulmányában a Régi Nyomtatványok Tárában őrzött néhány ősnymtatvány tulajdonosi bejegyzését veszi górcső alá, és így példákön keresztül megvilágítva látjuk ennek a kutatási területnek a fontosságát.

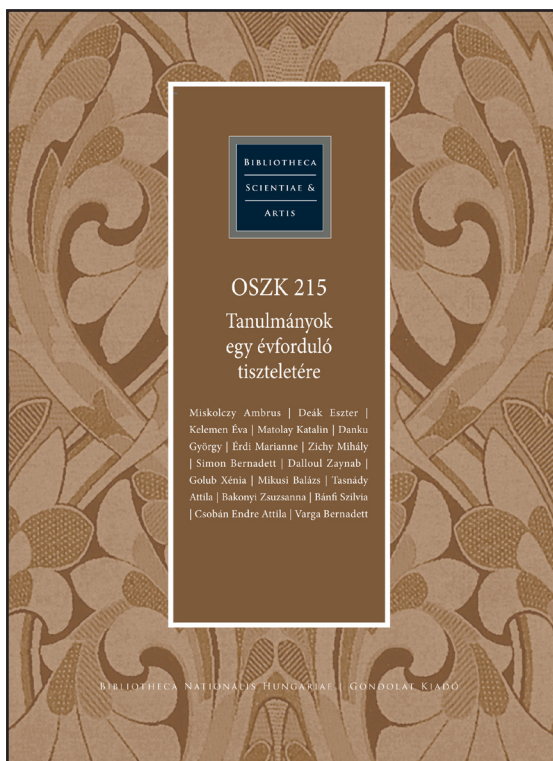
Nagyot ugorva az időben és műfajban, de továbbra is a sajtótermékeknél maradván, *Tasnádi Attila* izgalmas írását olvashatjuk a kádári éra sokszorosított grafikáiról. Az 1960-as, 70-es években a témájukban erősen átideologizált képzőművészeti alkotások tömeges terjesztésével próbálták a korizlést befolyásolni. Ami egykor tucatáru volt, manapság igazi kincs, az utókor fiatal kutatói már csak néhány közgyűjteményben találhatnak rá ezekre a művekre. Éppen ezért a Plakát- és Kísnyomtatványtárnak óriási feladata és szerepe van: az országban egyedülként megőrizni azokat az egy- vagy néhánylapos nyomtatványokat, amelyek a közhasználatban kérészeletűek. A nyomdászat és a nyomdák világa mindig is szorosan kapcsolódott a könyvtárhoz, ez talán nem is szorul különösebb magyarázatra. Ebben a tanulmánykötetben is több nyomdászattörténeti tanulmányt olvashatunk. Elsőként *Golub Xénia* írását, aki a Királyi Magyar Egyetemi Nyomda egyik 1817-es cirill betűs kiadványának kutatása során körvonalazza a korabeli bolgár könyvnyomtatás magyarországi jelentőségét. *Bánfi Szilvia* tanulmányában Raphael Hoffhalter nyomdász életútját követve kalauzol el minket Gyulafehérvárra, János Zsigmond udvarába, ahol a bécsi nyomdász az unitáriusok szolgálatába állt. Hoffhalter rövid erdélyi ténykedése alig ismert és nehezen feltérképezhető. Sokszor csak a nyomtatványokban használt tipográfiai jegyek összehasonlítása szolgál róla információval. Az első budai könyvnyomtató műhely (1473) alapításához képest az első pesti nyomda viszonylag későn, 1756-ban kezdte meg működését. *Varga Bernadett* az Eitzenberger-nyomda történetét mutatja be, és kísérletet tesz a családi vállalkozásban működtetett nyomda kiadványainak címlapján feltüntetett nevek alapján a rokonsági szálak kibogozására. Közben még egy jól jövedelmező kis zugnyomdászatra is fény derül.

Csobán Endre Attila írásában a Széchenyi-alapgyűjtemény egyik értékes kötetének díszcímlapját mutatja be művészettörténeti alaposággal. Az 1627-ben Kölnben kiadott

mű címlapjának jelképrendszere II. Rudolf német-római császár dicsőségét jeleníti meg. Külön kutatásra érdemes terület a magyar hivatali nyelv kialakulásának és fejlődésének vizsgálata. *Bakonyi Zsuzsanna* tanulmányában a nagyszombati levéltár 16. századi gazdag magyar misszilisgyűjteményét vizsgálta át. A korabeli periratok nyelvvezete, stílusa széles tárháza a különböző tudományterületeken folyó kutatásoknak.

A tanulmányokat olvasva megfogalmazódhat bennünk az a felismerés, hogy csak akkor válhatunk Széchenyi Ferenc méltó utódaivá, ha az egyéni érdekeket félretéve, az elmúlt századokban felépített műzsák templomának nem a szétvert romjain, hanem meglévő biztos alapjainak továbbépítésén munkálkodunk. Ez a páratlan kincs, amelyet az Országos Széchenyi Könyvtár őriz, igazi hungarikum, kultúránk, önazonosságunk védjegye a világ számára. Írott nemzeti örökségünket, az alapító szándékát is tiszteletben tartva, egyben megőrizve, 217 év után végre egy méltó szentélyben kell elhelyezni. Olyanban, amely a nemzet szimbólumává válhat az ország fővárosában. A múlt ismerete és tisztelete nem gáncsvetés a jövőnek, hanem az a tudásbázis, amely a folyamatos fejlődés alapját biztosítja. Ezt őrzőknek, írástudóknak és döntéshozóknak egyaránt érdemes szem előtt tartani.

OSZK 215 : tanulmányok egy évforduló tiszteletére / Miskolczy Ambrus [et al.] ; [szerk. Deák Eszter, Dede Franciska]. - Budapest : Bibl. Nationalis Hungariae : Gondolat Kiadó, 2018.

3K
3K
3K
3K
3K
3K
3K
3K
3K
3K